

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების მთავარი მეცნიერ-თანამშრომელი

ქართველთა ეროვნული ერთობისა და თვითშეგნების დაცვისათვის ბრძოლის ისტორიიდან (1925-1975 წლები)

რუსეთის იმპერატორებმა, რომლებიც ბაგრატიონან ხელმწიფეებს მათი სამეფოების ავტონომიურობის შენარჩუნებას აღუთქვამდნენ, პირობა ურცხვად დაარღვიეს და XIX საუკუნის დასაწყისიდან დაწყეს საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული სამეფო-სამთავროების თანდათანობითი დაპყრობა-შეერთება. ამის პარალელურად, ისინი ქართველი ერის ასიმილაციის გეგმის განხორციელებასაც შეუდგნენ.

იმპერიის ამ ვერაგულ პოლიტიკას მედგრად დაუპირისპირდა ქართველი ერის ღირსეული ნაწილი, რომელიც ეროვნული სახელმწიფოებრიობის მოსპობას და ასიმილაციის მცდელობას არასდროს არ შეგუებია.

XIX საუკუნის პირველ ოცნლეულში საქართველოში მიმდინარე ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლას უშუალოდ ხელმძღვანელობდნენ ბაგრატიონთა ათასწლოვანი სამეფო დინასტიის ღირსეული წარმომადგენლები – იმერეთის მეფე სოლომონ II (მეფობდა 1789-1810 წლებში) და ქართლ-კახეთის მეფე გრიგოლ I (მეფობდა 1812 წლის თებერვალ-მარტში), ასევე, უფლისწულები [1].

ქართლ-კახეთისა და იმერეთის სამეფო სახლების წევრთა უმეტესობის დაპატიმრებისა და რუსეთში გადასახლების, ხოლო რამდენიმე მათგანის ოსმალეთსა და სპარსეთში გადახვეწის შემდეგ, ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლას საქართველოში სათავეში ჩაუდგა ეროვნული ინტელიგენცია, რომელიც ძირითადად თავადაზნაურთა წრიდან გამოვიდა.

1832 წლის მინურულს საქართველოში გამჟღავნებული ანტი-იმპერიული შეთქმულების მონაწილეთა უმეტესობა სამეფოს აღდგენას ბაგრატიონთა დინასტიის რესტავრაციასთან ერთად გეგმავდა.

60-იანი წლებიდან საქართველოში ასპარეზზე გამოვიდნენ

თერგდალეულები, რომლებსაც დიდი ილია ჭავჭავაძე (1837-1907) მესვეურობდათ.

ქართველი ერის ღირსეული ნაწილის გმირული ბრძოლა სახელმწიფოებრიობის აღდგენისათვის გრძელდებოდა საუკუნეზე მეტხანს, კერძოდ, რუსეთის ცარისტული იმპერიის დანგრევამდე (1917 წლის 2 მარტი) და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის გამოცხადებამდე (1918 წლის 26 მაისი).

რუსეთის საიმპერიო ხელისუფლება ქართველი ერის მიმართ, ისევე როგორც ნებისმიერი იმპერიის მთავრობა მათ მიერ დაპყრობილ ხალხთა მიმართ, გეგმაზომიერად ახორციელებდა პოლიტიკას *"divide et impera"*, ანუ „დაჰყავი და იბატონე“. ეს ნათლად გამოჩნდა მაშინ, როდესაც რუსმა იმპერიალისტებმა ერთიანი ქართველი ერისაგან მისი შემადგენელი ეთნოგრაფიული ჯგუფების – მეგრელების, სვანების და აჭარლების ჩამოცილება და ცალკე ერებად გამოცხადება სცადეს. ამ ვერაგულ გეგმას მედგრად დაუპირისპირდა ქართული საზოგადოების მოწინავე ნაწილი, რომელთა შორისაც ღირსეული ადგილი ეკავათ სწორედ ამ რეგიონებიდან გამოსულ მოღვაწეებს. მათი დიდი ძალისხმევით, ეს ვერაგული გეგმა იმხანად ვერ განხორციელდა.

ამდენად, იმპერიის მესვეურების და მათი დამქაშების (რომელთა შორისაც, სამწუხაროდ, სულგაყიდული ქართველებიც იყვნენ) გაშმაგებული ბრძოლა ქართველი ერის თვითმყოფადობისა და ერთობის წინააღმდეგ იდეოლოგიურ ფრონტზეც მძაფრად მიმდინარეობდა. ეს პოლიტიკა მემკვიდრეობით გადაეცა რუსეთის ყოფილი იმპერიის ტერიტორიაზე აღმოცენებული ახალი სახელმწიფოს – სსრ კავშირის ხელისუფლებას.

1926 წელს სსრ კავშირში ჩატარდა მოსახლეობის პირველი საყოველთაო აღწერა, რომლის შედეგებიც ოფიციალურად გამოიცა. აღწერაში ამ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე მცხოვრებ ქართველთა (საერთო რაოდენობა – 1 მილიონ 797 960 ადამიანი) შორის გამოყოფილნი იყვნენ: ა) აჭარლები (71 399 ადამიანი), ბ) მეგრელები (242 329 ადამიანი), გ) ლაზები (639 ადამიანი) და დ) სვანები (13 158 ადამიანი) [2].

ეს იყო ისტორიულად არსებული ერთიანი ქართველი ერის რამდენიმე ნაწილად დაქსაქსვის გეგმის განხორციელების ვერაგული და ამაზრზენი მცდელობა.

აღნიშნულ გეგმას წინ ქართველ მამულიშვილთა საუკეთესო

ნაწილი აღუდგა. მათი ძალისხმევით მოხერხდა, რომ 1939 წელს სსრ კავშირში ჩატარებული მოსახლეობის მეორე საყოველთაო აღწერი-სას, ეს დანაშაულებრივი აქტი აღარ განმეორებულიყო.

ვფიქრობთ, საყურადღებოა იმის გარკვევა, თუ როგორ და კონკრეტულად რომელი პიროვნებების დახმარებით მოხერხდა ჩვენი ერის დაქსაქსვის გეგმის ჩაშლა XX საუკუნის 20-30-იან წლებშიც და შემდგომ პერიოდშიც.

წინამდებარე ნაშრომში დადგენილია, რომ ქართველ მამულიშ-ვილებს ამ საქმეში თანადგომა გაუწიეს სსრკ-ის უზენაესმა ხელი-სუფალმა – იოსებ სტალინმა (1878-1953) და მისი ნდობით აღჭურ-ვილმა ლავრენტი ბერია (1899-1953), რომლებიც იმხანად ყველაზე გავლენიანი ქართველები იყვნენ. აქვე განხილულია მათი ხასიათის „ქართული გამოვლინებანიც“, რისი წყალობითაც შესაძლებელი გახ-და არაერთი საჭირობოროტო პრობლემის მოგვარება და მათ შორის დიდი მეცნიერის – ივანე ჯავახიშვილის (1876-1940) რეაბილიტაცი-აც. ასევე შესწავლილია, თუ როგორ ვითარდებოდა ზემოხსენებული მოვლენები სტალინისა და ბერიას გარდაცვალების შემდგომ პერი-ოდში. სტატიის ქრონოლოგიური ჩარჩო 1925-1975 წლებს, ანუ ნახე-ვარ საუკუნეს მოიცავს.

ამ ნარკვევის ძირითადი მიზანია წარმოჩინდეს, თუ რა რეა-ლური საფრთხეების წინაშე აღმოჩნდა რუსეთის სფსრ-ის შეიარა-ლებული ძალების მიერ 1921 წლის თებერვალ-მარტში დაპყრობილი საქართველო და თავისუფლებისმოყვარე ქართველი ერი და როგორ მოხერხდა აღნიშნული პრობლემების მოგვარება.

დღევანდელი გადასახედიდან რაც არ უნდა მიუღებლად ჩან-დეს სტალინი, ბერია და მთელი მათი საქმიანობა, ვფიქრობთ, აუ-ცილებელია, რომ მიუკერძოებლად შევაფასოთ მიერ განხორციელე-ბული როგორც უარყოფითი საქმეები (ასეთი კი ბევრი იყო), ასევე დადებითი როლიც (რაც ასევე იყო), რამაც ქართველი ერის უახლეს ისტორიაში აშკარად პოზიტიური როლი შეასრულა.

საბოლოოდ, მკაფიოდ უნდა აღვნიშნოთ შემდეგი: თვით სსრ კავშირში არსებული ტოტალიტარული რეჟიმი იმდენად მანკიერი მოვლენა გახლდათ, რომ მის სამსახურში ჩამდგარი პიროვნებანი ძალაუფლებურად ზომბებად ყალიბდებოდნენ. ხოლო ის ადამიანე-ბი, რომლებიც განსხვავებულად აზროვნებდნენ, მაგრამ აღნიშნულ სისტემას, გარემოებათა გამო, იძულებულნი ემსახურებოდნენ, ფაქ-ტობრივად მსხვერპლის მდგომარეობაში იმყოფებოდნენ.

აქვე დავსძენთ, რომ ქართველი ერის წინააღმდეგ მიმართული ზემოხსენებული იმპერიალისტური პოლიტიკის გამოვლინებანი დღე-საც კი შეინიშნება. ამის მაგალითია თუნდაც ის, რომ ბოლო პერიოდში რუსეთის ფედერაციაში ჩატარებულ მოსახლეობის საყოველთაო აღწერებში, ამ ქვეყნის ცენტრალური ხელისუფლების დაკვეთით, უკვე ფიქსირდება ეროვნებები: მეგრელი და სვანი (ქართველისაგან გამიჯნულად), ხოლო სხვადასხვა ქვეყნებში იბეჭდება სამეცნიერო ნაშრომის პრეტენზიის მქონე ფსევდომეცნიერული წიგნები, რომლებშიც მარკ იუნგეს, ბერნდ ბონევიჩისა და დანიელ მიულერის სახელებს ამოფარებული რუსი იმპერიალისტები ააშკარავებენ თავიანთ ძირგამომთხრელ გეგმას ქართველი ერის ერთიანობის წინააღმდეგ. ასეთი წიგნებია, მაგალითად, 2015 წელს თბილისში გამოცემული „ეთნოსი და ტერორი საქართველოში“ [3], 2017 წელს მოსკოვში გამოცემული “Грузия в пути” [4] და სხვა.

* * *

შინაგან საქმეთა და უშიშროების სტრუქტურების თანამშრომელმა ლავრენტი ბერიამ საბჭოთა სახელმწიფო სამოღვაწეო ასპარეზზე სწრაფი კარიერული წინსვლა მოახერხა. ის 32 წლის ასაკში დაინიშნა ამიერკავკასიის სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოს თავმჯდომარედ და სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოსთან არსებულ გაერთიანებული სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოს კოლეგიის წევრად, რაც ახალგაზრდა კაცისათვის დიდ წარმატებას ნიშნავდა.

1931 წლის 14 ნოემბრიდან ბერია სათავეში ჩაუდგა საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის კომუნისტურ პარტიას, ხოლო 1932 წლის 17 ოქტომბრიდან – ამიერკავკასიის კომპარტიის სამხარეო კომიტეტს. 1938 წლიდან იგი სამუშაოდ მოსკოვში გადაიყვანეს. 1938 წლის 22 აგვისტოს იგი დანიშნეს სსრკ-ის შინაგან საქმეთა კომისრის პირველ მოადგილედ, ხოლო 25 ნოემბრიდან – კომისრად დაანინაურეს. მომდევნო 15 წლის განმავლობაში იგი სსრ კავშირის ხელისუფლების ერთ-ერთ ნამყვან ფიგურას წარმოადგენდა.

სსრკ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი ლ. ბერია – 1941 წლის 3 თებერვალს სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილედ (კომისრის პოსტის დაუტოვებლად) დანიშნეს. 1941 წლის ივლისიდან იგი დაინიშნა სსრკ თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტის წევრად, ხოლო 1944 წლის მაისიდან – თავმჯდომარის მოადგილედ.

იყო საკავშირო ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის წევრი, სსრკ I-III მოწვევების უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი [5, 401].

თავისი წარმატებული კარიერის მიწურულისათვის ლ. ბერია იყო: სსრ კავშირის კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიუროს წევრი (1946 წლიდან), შინაგან საქმეთა მინისტრი (1953 წლის 5 მარტიდან), მარშალი (ეს წოდება მიენიჭა 1945 წლის 9 ივლისს), სოციალისტური შრომის გმირი (1943 წ.) და სტალინური პრემიის ლაურეატი (1949 წ.). მას მიღებული ჰქონდა შემდეგი საპატიო ჯილდოები: ლენინის 5 ორდენი, სუვოროვის I ხარისხის ორდენი, სსრკ-ის წითელი დროშის 2 ორდენი, საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის წითელი დროშის საბრძოლო და შრომითი ორდენები, აზერბაიჯანის და სომხეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების შრომის წითელი დროშის ორდენები, მონღოლეთის სახალხო რესპუბლიკის სუხე ბატორის და წითელი დროშის ორდენები, ტუვის რესპუბლიკის ორდენი და სხვ. [6, 106-107].

ლ. ბერია დაიღუპა დღემდე გაურკვეველ ვითარებაში. ოფიციალური ვერსიის თანახმად, 1953 წლის 26 ივნისს იგი დააპატიმრეს, გაასამართლეს და გამოტანილი განაჩენის შესაბამისად, იმავე წლის 23 დეკემბერს დახვრიტეს [7, 55-57]. თუმცა არსებობს მისი დაღუპვის სრულიად სხვა ვერსიებიც.

ბერიას გარდაცვალებიდან თითქმის შვიდი ათეული წელი გავიდა. მის შესახებ ინტერესი ძალზე დიდია როგორც საქართველოში, ასევე მსოფლიოშიც. ამაზე მიუთითებს მასზე სხვადასხვა ენებზე დაწერილი მრავალი ნაშრომი.

მიუხედავად ზემოთქმულისა, ჩვენს ისტორიოგრაფიაში ჯერაც არ შექმნილა ნაშრომები, რომელშიც ამომწურავად და ობიექტურად იქნებოდა შეფასებული ხსენებული პიროვნების მოღვაწეობა, მისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები. იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ ეს მომავალში მაინც მოხდება.

ერთი რამ უდავოა, რომ ლავრენტი ბერია იყო უაღრესად რთული, წინააღმდეგობებით აღსავსე პიროვნება, ერთის მხრივ – სასტიკი და დაუნდობელი თავის მოწინააღმდეგეთა მიმართ, თუმცა იმავდროულად, ნიჭიერი და უნარიანი ორგანიზატორი, რაც მის მიერ განხორციელებული არაერთი უმნიშვნელოვანესი საქმით დადასტურდა. აქ ბევრი რამის ჩამოთვლა შეიძლება, თუმცა, ვფიქრობთ, რომ მხოლოდ ერთის გახსენებაც კმარა: იგი ხელმძღვანელობდა სახელმწიფო კომიტეტს, რომელსაც ევალებოდა ატომური იარაღის შექმნა და რაც

1949 წელს წარმატებით განხორციელდა. მისი წყალობით სსრ კავშირის ატომური იარაღით აღიჭურვა.

ამ რამდენიმე წლის წინათ გამოქვეყნებულ სტატიაში შევეცადეთ მიმოგვეხილა, თუ როგორ აისახა ლ. ბერია თავისი რამდენიმე თანამედროვის მემუარებში, რომელთა ავტორებიც იყვნენ: გრიგოლ რობაქიძე, შალვა მალლაკელიძე, სიმონ ყაუხჩიშვილი, კანდიდ ჩარკვიანი და სხვები [8, 371-393]. იმავე სტატიაში აღვნიშნეთ, რომ რადგან მემუარული ლიტერატურა არ არის დაზღვეული სუბიექტურობისაგან, ამას ბუნებრივია, ვერც ზემოხსენებული ავტორები ასცდებოდნენ [8, 372].

ამდენად, აღნიშნულ მოგონებებსაც საკმაოდ კრიტიკულად უნდა მოვეკიდოთ, თუმცა მათი გათვალისწინება მაინც საჭიროდ მიგვაჩნია სწორი წარმოდგენის შესაქმნელად ისეთი მასშტაბების მქონე წინააღმდეგობრივ პიროვნებაზე, როგორსაც ლ. ბერია წარმოადგენდა.

ლავრენტი ბერიას საქმიანობასა და შედეგებზე მსჯელობას თავის მემუარებში ვრცელი ადგილი დაუთმო ცნობილმა პოლიტიკურმა მოღვაწემ, მწერალმა და მთარგმნელმა გერონტი ქიქოძემ (1885-1960), რომელიც წერდა: „ბერიას აღმავლობა ნების პერიოდში დაიწყო. ეს ადვილად გასაგებია. ძველი პარტიული გვარდიის რიგები, რომელთაც ვერ შეძლეს იდეური გადაიარაღება, შეთხელდნენ. ლენინის თანამებრძოლნი საეჭვოდ იყვნენ გამოცხადებულნი მარჯვნივ ან მარცხნივ გადახრისაკენ. მყარდებოდა სტალინის ერთპიროვნული დიქტატურა. ცხადდებოდა, რომ აზროვნება მის პრივილეგიას წარმოადგენდა. ძველი პარტიული ვეტერანების წინაშე ბერიას ის უპირატესობა ჰქონდა, რომ სრულიად თავისუფალი იყო ყოველგვარი მნიგნობრული დოგმებისა და სინდისის ქეჯნისაგან. მან ინსტიტუტურად სწორად განსაჯა, რომ მისი კარიერისათვის უმჯობესი იყო ბელადის კეთილგანწყობა მოეპოვებინა, ვიდრე ერკვია, რამდენად შეესაბამებოდა ენგელსის „ანტიდიურინგის“ და მარქსის „კაპიტალის“ სამი ტომის იდეებს ერთს განცალკევებულ ქვეყანაში სოციალიზმის დამყარების ცდა. და თავისი კარიერისათვის მან ოსტატურად გამოიყენა სტალინის პატივმოყვარეობისა და იჭვიანობის გრძნობები...

ბერიას ბატონობის წლები საქართველოში განსაკუთრებით საბედისწერო იყო გლეხკაცობის შეძლებული ნაწილისა და ინტელიგენციისათვის. ის როლი, რომელსაც ბერია თბილისში ჯერ საგანგებო კომისიის თავმჯდომარის პოსტზე ასრულებდა, ხოლო შემდეგ ცენ-

ტრალური კომიტეტის პირველი მდივნის პოსტზე, მით უფრო შავ-ბედითი იყო, რომ მან საჭიროდ დაინახა საქართველოს კეთილის-მსურველის ნილაბი აეფარებინა და იმ ელემენტების პატრიოტულ გრძნობებზე ემოქმედა, რომელნიც მის ტერორს გადაურჩნენ. სხვათა შორის, მან საგანგებოდ თავის ბინაზე მიიწვია და საქართველოს ისტორიაზე რამდენიმე ლექცია წააკითხა ახალგაზრდა მეცნიერს სიმონ ჯანაშიას, ცნობილს თავისი პატრიოტიზმით და პატიოსნებით... ბერიამ, რასაკვირველია, ადვილად შეატყო, რომ სტალინს განსაკუთრებით პატივმოყვარეობის დემონი ჰქეჯნიდა. ამ დემონს შეეწირა მრავალი ქართველი მწერლის, მეცნიერის და ხელოვანის ადამიანური ღირსების გრძნობა“ [9, 82-90].

შეუძლებელია არ დაეთანხმო გერონტი ქიქოძეს იმაში, რომ სტალინის ნებით მთელ სსრ კავშირში, ხოლო ბერიას უშუალო ხელმძღვანელობით საქართველოში განხორციელებულ რეპრესიებს უამრავი უდანაშაულო ადამიანის სიცოცხლე შეეწირა, თუმცა ისიც ფაქტია, რომ სწორედ ამ ორი პიროვნების ჩარევით მოხერხდა შეჩერება იმპერიული პოლიტიკის იმ მიმართულებისა, რომლის განხორციელებაც საქართველოს და ქართველ ერს უდიდეს ზიანს მოუტანდა.

* * *

აღსანიშნავია, რომ ლ. ბერია თავიდანვე შეურიგებელ დამოკიდებულებას ამჟღავნებდა მათ მიმართ, ვინც სამეგრელოს ავტონომიის შექმნის სასარგებლოდ მუშაობდა.

1925 წელს გაზეთში „კომუნისტი“ გამოქვეყნდა საქართველოს სსრ-ის საგანგებო კომისიის (იგივე “ყკ“-ს) თავმჯდომარის მოადგილისა და საიდუმლო-ოპერატიული ნაწილის (იგივე “СОУ“-ის) უფროსის ლ. ბერიას სტატია „მეგრელ ავტონომისტთა შესახებ“, რომელშიც ვკითხულობთ: „სამეგრელოს ავტონომია – ეს ნაბიჯის უკან გადადგმაა, ეს არის ნახტომი 300 წლით უკან. სამეგრელოს გლეხობაც და სამეგრელოს ინტელიგენციაც გაბედულად ილაშქრებენ ასეთ მოძრაობის წინააღმდეგ“ [10].

იმავე წელს და იმავე გაზეთში გამოქვეყნდა გამოჩენილი ქართველი საზოგადო მოღვაწის, მწერლისა და მეცნიერის თედო სახოკიას (1868-1956) თბილისის ოპერისა და ბალეტის თეატრში სიტყვით გამოსვლის ტექსტი, რომელშიც მან განაცხადა: „სამეგრელოს ავტონომიის საკითხი წამოყენებულია ერთ ჯგუფ ავანტიურისტების მიერ. სამეგრელო – საქართველოს განუყოფელი ნაწილი იყო ყოველთვის.

მეგრული ენა არ არის ცალკე ენა, ის მხოლოდ ქართული ენის ერთ-ერთი კილოკავია, რომელსაც ხმარობენ შინაურ ცხოვრებაში სამეგრელოს მკვიდრნი... 60-იან წლებში რუსეთის მთავრობამ იერიში მიიტანა სამეგრელოს სკოლებზე, საიდანაც განდევნილ იქნა ქართული ენა. ეს მდგომარეობა გაგრძელდა 1890 წლამდე. ამ ხანებში კი სცენაზე გამოჩნდნენ სახალხო განათლების ამიერკავკასიის ოლქის უფროსი იანოვსკი და მისი თანაშემწე ლევიცკი... ლევიცკიმ აშორდიას დაავალა საღმრთო სჯულის მეგრულად თარგმნა. ამას წინ აღუდგა მთელი სამეგრელო, რომელმაც ბოიკოტი გამოუცხადა აშორდიას ნაცოდვილარს... რუსეთის თვითმპყრობელობის ეს რუსიფიკატორული ცდები მოსპო დიდმა რევოლუციამ, რომელმაც თავისუფლება მოუტანა ქართველ ხალხს“ [11].

იმონებდა რა ანდაზას: „მწევარი კურდღელს მისდევდა, მაგრამ კურდღელი რაღას მისდევდაო?“ – თედო სახოკია ასეთ კითხვას უსვამდა სამეგრელოს ავტონომიზაციის მომხრეებს: „თუ ვის მისდევდა ლევიცკი და ვოსტორგოვი – ჩვენ ვიცით, მაგრამ თქვენ ვის მისდევთ?“ [11].

ლავრენტი ბერიას როლი სამეგრელოს ავტონომიზაციის დანაშაულებრივი გეგმისა და საშუალო სკოლებში მეგრულად სწავლის შემოღების ჩაშლაში (არნოლდ ჩიქობავას თანადგომით) სათანადოდ არის შესწავლილი პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძის საყურადღებო ნაშრომში „ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“ [12]. ამიტომ, აღნიშნულ საკითხზე მსჯელობას აღარ გავაგრძელებთ.

ბერიამ ასევე გაბედულად გაილაშქრა სსრ კავშირის სამეცნიერო სტრუქტურებში მოკალათებული იმ შოვინისტების წინააღმდეგ, რომლებიც ქართველი ერის რამდენიმე ერად დაყოფის ვერაგული გეგმის მეცნიერულად დაკანონებას ცდილობდნენ.

1937 წელს ჩატარებული სსრ კავშირის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის საფუძველზე გამოცემულ „ეროვნებათა ლექსიკონში“ აჭარლები ქართველებისაგან სრულიად დამოუკიდებელ ერად გამოაცხადეს. ამან ქართველი ერის სამართლიანი აღმფოთება გამოიწვია.

ამ სასიცოცხლო მნიშვნელობის საკითხს მაშინვე გამოეხმაურა იმდროინდელი საქართველოს ფაქტობრივი ლიდერი ლავრენტი ბერია, რომელმაც 1937 წლის 16 ივნისს საგანგებო წერილი გაუგზავნა სსრკ-ის უზენაეს ხელისუფალს იოსებ სტალინს. ამ წერილის ასლი დაცულია საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივის II განყოფილებაში (დოკუმენტის ფოტო იხილეთ სტატიის დასასრულს) [13, 82-84].

აქვე დავსძენთ, რომ ინფორმაცია ამ წერილის შესახებ პირველად გამოქვეყნდა ნინო ყიფშიძის სტატიაში [14, 35-39], ხოლო შემდეგ შევიდა ომარ თუშურაშვილის რედაქტორობით გამომავალი ჟურნალის „საარქივო მოამბე“ 2008 წლის № 3-ის დამატებაში [15, 104-105].

ამ რუსულენოვანი დოკუმენტის ჩვენეულ თარგმანს ახლა პირველად ვაქვეყნებთ:

“სკკპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის მდივანს, ამხანაგ ი. სტალინს,

ეროვნების საკითხის შემუშავების საფუძვლად მიღებულია 1937 წელს ჩატარებული სსრ კავშირის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მასალებზე აგებული „ეროვნებათა ლექსიკონი“, რომელიც სსრ კავშირის სახელმწიფო საგეგმო კომიტეტის სახალხო მეურნეობის აღრიცხვის ცენტრალურმა სამმართველომ (“ЦУХХУ”) სახელმძღვანელოდ გამოუგზავნა საქართველოს სსრ-ის სახალხო მეურნეობის აღრიცხვის სამმართველოს.

ამ ლექსიკონის თანახმად, აჭარლები გამოყოფილნი არიან ქართველებისაგან, როგორც ცალკე ერი. აჭარელთა, როგორც ცალკე ერის გამოყოფა ქართველი ერისაგან საფუძველშივე ეწინააღმდეგება ეროვნებათა აღქმის სტალინურ განსაზღვრებას. აჭარლებს ქართველ ერთან აერთიანებს საერთო ენა, ტერიტორია, ეკონომიკური ცხოვრება და კულტურა. აჭარლები იგივე ქართველნი არიან, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ წარსულში ისინი გაამაჰმადიანეს.

იმ გაურკვევლობის, ანდა უფრო ზუსტად, ველიკოდერჟავნული სულის, დასახასიათებლად, რომლითაც ჯერ კიდევ გამსჭვალულია სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ზოგიერთი სამეცნიერო დანესებულება, აქ მოვიყვანთ იმ განსხვავებულ დასკვნებს, რომლებიც ამ დანესებულებებს ქართველი ერის კლასიფიკაციის საკითხში გამოაქვთ.

სსრ კავშირისა და მისი მომიჯნავე ქვეყნების მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობის შემსწავლელმა მეცნიერებათა აკადემიის კომისიამ, რომელიც თავის დროზე გამოყოფილ იქნა მოსახლეობის 1926 წლის აღწერასთან დაკავშირებით, დაადგინა ქართველი ერის შემდეგი კლასიფიკაცია: 1) ქართველები (შემადგენლობა: ქართლები, კახელები, თუშები, ფშავ-ხევსურები, ინგილოები, სომხითელები, ჯავახები, მესხები, კლარჯები, ტაოელები, აჭარლები, გურულები, იმერლები, რაჭველები, ლეჩხუმელები);

2) მეგრელები, 3) ჭანები, 4) სვანები, 5) ბაცბები.

სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ენისა და აზროვნების ინსტიტუტი, 1937 წლის აღწერასთან დაკავშირებით, სხვა კლასიფიკაციას იძლევა: 1) ქართველები, 2) მეგრელები, 3) ლაზები, 4) სვანები, 5) ბაცბები, 6) აჭარლები.

სსრკ-ის მეცნიერებათა აკადემიის ანთროპოლოგიის ინსტიტუტი, ასევე 1937 წლის მოსახლეობის აღწერასთან დაკავშირებით, გეთავაზობს მესამე კლასიფიკაციას, რომელიც საფუძვლად დაედო სსრკ-ის სახელმწიფო საგეგმო კომიტეტის სახალხო მეურნეობის აღრიცხვის ცენტრალური სამმართველოსათვის სახელმძღვანელოდ მიღებულ „ეროვნებათა ლექსიკონს“: 1) ქართველები, მათ შორის: ა) მეგრელები, ბ) ლაზები, გ) სვანები, დ) ბაცბები. 2) აჭარლები.

ამდენად, პირველ შემთხვევაში აჭარლები შეყვანილნი არიან ქართველი ერის შემადგენლობაში, მაგრამ სამაგიეროდ, სხვა ერებად გამოიყოფიან: მეგრელები, სვანები, ლაზები და სხვ.; მეორე შემთხვევაში – აჭარლებიც, მეგრელებიც, სვანებიც, ლაზებიც და ბაცბებიც გამოიყოფილნი არიან ცალკე ერებად, ხოლო მესამე შემთხვევაში – იგივე იგივე მეგრელები, სვანები, ლაზები და ბაცბები შეყვანილნი არიან ქართველ ერში, მაგრამ სამაგიეროდ, უკვე აჭარლები გამოიყოფიან ცალკე ერად.

უახლოეს ხანში მოსკოვში გადამუშავდება და აღრიცხება საქართველოს სსრ-ის მოსახლეობის აღწერის მასალები, რომელშიც აჭარლები, თანახმად ზემოხსენებული კლასიფიკაციისა, დაიკავებენ განსაკუთრებულ პოზიციას, როგორც ცალკე ერი.

ამის გამო, გთხოვთ, რომ სათანადო მითითება მისცეთ სსრკ-ის სახელმწიფო საგეგმო კომიტეტის სახალხო მეურნეობის აღრიცხვის ცენტრალურ სამმართველოს, რათა გამოასწოროს საქართველოს ეროვნებათა არასწორი კლასიფიკაცია და აჭარლები ქართველი ერის შემადგენლობაში შეიყვანოს.

საქართველოს კომუნისტური (ბოლშევიკური) პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივანი ლ. ბერია“ [13, 82-84].

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ზემოთ მოყვანილ წერილში თვით მისი ავტორის მიერ არის გადაშლილი სიტყვები: „ანდა უფრო ზუსტად, ველიკოდერჟავნული სულის“ [13, 82].

საგულისხმოა, რომ ამ წერილს მოჰყვა საბჭოთა კავშირის ბელადის სწრაფი რეაგირება, რომლის წყალობითაც საკითხი ქართველი ერის ერთობის შენარჩუნების სასარგებლოდ გადაწყდა.

1938 წელს, ლავრენტი ბერიას მოსკოვში გადასვლის შემდეგ, საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტის პირველი მდივნის თანამდებობაზე დანიშნეს კანდიდ ჩარკვიანი (1906-1994). მან თავის ვრცელ მემუარებში ბერიას მოღვაწეობასა და პიროვნულ თვისებებზე მსჯელობას საკმაოდ დიდი ადგილი დაუთმო. მოგონებებში აღნიშნულია, რომ „სტალინთან საუბარში ბერიას ლექსიკონი მოკლე იყო: – „არის, ამხანაგო სტალინ. სწორია, ამხანაგო სტალინ“. ამაში დავრწმუნდი მოგვიანებით, მას შემდეგ, რაც სტალინის სახლში ფეხი შევდგი“ [16, 110].

* * *

ლავრენტი ბერიას პირად წვლილზე 1939 წლის იანვარში ჩატარებული სსრკ-ის მოსახლეობის აღწერის მონაცემებში ქართველების ერთ ერთად დაფიქსირებაში საყურადღებო მოგონება ჩაგვანერინა გამოჩენილი მეცნიერის, აკადემიკოს სიმონ ჯანაშიას (1900-1947) ასულმა, კავკასიოლოგმა რუსუდან სიმონის ასულმა ჯანაშიამ (1937-2017).

2009 წლის გიორგობისთვეში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კავკასიოლოგიის ინსტიტუტში, რომელიც იმხანად მდებარეობდა აკადემიკოს არნოლდ ჩიქობავას სახლ-მუზეუმში, ლექციებს შორის შესვენებისას, რუსუდან ჯანაშიამ ჩემთან და პროფესორ მიხეილ ქურდიანთან (1954-2010) საუბარში გაიხსენა თავისი ძმის, ნიკოლოზ (ლაშა) ჯანაშიას (1931-1982) შემდეგი მონათხრობი (ვაქვეყნებთ პირველად): „1938 წლის მიწურული იდგა. მაშინ მე შვიდი წლის ვიყავი, თუმცა მომხდარი კარგად დამამახსოვრდა. მამა იმხანად მოღვაწეობდა საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის დირექტორად. სალამოობით, როდესაც მამა სახლში ბრუნდებოდა, როგორი დაღლილიც არ უნდა ყოფილიყო, მაინც ორივეს მოგვეფერებოდა, მე სწავლის ამბავს გამომკითხავდა და ბოლოს – ბალიშა კამფეტებით დაგვასაჩუქრებდა. ამის შემდეგ, დედა ჩვენ დასაძინებლად დაგვანვენდა. ეს ერთგვარი რიტუალი უცვლელად გრძელდებოდა. ერთ სუსხიან დღეს, მამას საგრძნობლად დაავიანდა. დედა იმდენად შეწუხდა, რომ ბებიასთან დაგვეტოვა, თვითონ კი მეორე ოთახში გავიდა. როდესაც ბებია დედასთან შევიდა, მეც შევიხედე და დავინახე, რომ დედა ცრემლიანი თვალებით ლოცულობდა... შიშმა ამიტანა... მართალია პატარა ვიყავი და ჩემი მშობ-

ლებიც ერიდებოდნენ ამაზე საუბარს, მაგრამ სხვადასხვა ადგილას ყოფნისას მაინც მესმოდა, რომ ესა თუ ის პიროვნება დააპატიმრეს, გადაასახლეს ან დახვრიტეს... მართალია, მაიძულეს, რომ დასაძინებლად დავნოლოდი, მაგრამ მაინც არ დამეძინა. თვალდახუჭული, გულში ვევედრებოდი ღმერთს, რომ მამა დაებრუნებინა... გარკვეული ხნის შემდეგ, დედა შემოვიდა ჩვენს ოთახში, ლამპას დაუნია და მაგიდასთან ჩამოჯდა. იდაყვზე დაყრდნობილი მამას ელოდებოდა... მოულოდნელად, კარის გაღების ხმა გავიგონეთ. დედა იმდენად შეშინდა, რომ მუხლი მოეკვეთა და წამოდგომაც კი ვერ შეძლო. მამა შემოვიდა, დაგვხედა, დარწმუნდა რომ გვეძინა, მერე კი მაგიდასთან დაჯდა, აცრემლებულ დედას ხელზე ხელი დაადო და დაბალი ხმით მოუყვა: – „დღეს უდიდესი მნიშვნელობის საკითხი გადაწყდა. მოსკოვიდან ლავრენტი ჩამოვიდა და სათათბიროდ დაგვიბარა. ჩემთან ერთად, თათბირს ესწრებოდნენ: არნოლდ ჩიქობავა, ვარლამ თოფურია, კონსტანტინე გამსახურდია, გიორგი ჩიტაია, სერგი დანელია, პეტრე ქავთარაძე, დემნა შენგელაია, ალექსანდრე აბაშელი და სხვები. გვითხრა: – „1926 წელს, მოსახლეობის საკავშირო აღწერისას, დიდი დანაშაული ჩაიდინეს, როდესაც ქართველი ხალხი რამდენიმე ნაწილად გაყვეს და ცალკ-ცალკე დააფიქსირეს. გვიახლოვდება მორიგი აღწერა, რომელიც ერთ თვეში ჩატარდება. მე ჩამოვედი ჩვენი ბელადის, ამხანაგ სტალინის დავალებით, რათა გავიგო, თუ როგორია თქვენი პოზიცია აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით. ბელადმა ისიც დამავალა: „არავის არაფერი დააძალო, ვისაც როგორ უნდა, ისე ჩაენეროსო“. მე მაინტერესებს, თქვენ რას ფიქრობთ?“

დამსწრეებმა ვუთხარი: – „განა აქ რა უნდა იყოს საფიქრალი, ჩვენ, ყველანი ქართველები ვართ და ასეც უნდა ჩავენეროთ“. კონსტანტინემ დაიმუქრა: – „ერთი ვინმემ გაბედოს და ქართველობაზე უარი თქვას!“ ამაზე ლავრენტიმ გაიღიმა და მე მითხრა: – „აბა, სიმონ, შენ, როგორც დღევანდელი ჩვენი თათბირის მდივანმა, ოქმი გააფორმე და ყველას ხელი მოაწერინე!“

მეც დაუყოვნებლივ გავაკეთე ეს. ამით კმაყოფილმა ლავრენტიმ ოქმი საქალაქდებში ჩადო და ღიმილით დაგვემშვიდობა“.

აქვე დავსძენთ, რომ სიმონ ჯანაშიას მეუღლე, რომელიც ზემოთ მოყვანილ მოგონებაში იხსენიება, გახლდათ მართა მაჩაბელი (1902-1992), ასული ილია ესტატეს ძე მაჩაბლისა (1873-1910) და მარიამ გიორგის ასული ქსნის ერისთავისა [17, 31-32], ხოლო სიმონის დედა (რომელიც მოგონებაში ასევე იხსენიება) იყო ელენე მუჯირი,

რომელიც 1964 წელს გარდაიცვალა.

რაც შეეხება ლავრენტი ბერიას და სიმონ ჯანაშიას, ისინი თანატოლები იყვნენ. ერთმანეთს ბავშვობიდან, კერძოდ, სოხუმში სწავლის პერიოდიდან იცნობდნენ და ბოლომდე მეგობრობდნენ. სიმონის მამა – ცნობილი პედაგოგი და მკვლევარი ნიკო სიმონის ძე ჯანაშია (1872-1918) სოხუმის სასწავლებელში ასწავლიდა ყმანვილ ლავრენტი ბერიას, რომელიც თავის მასწავლებელს უდიდეს პატივს მიაგებდა.

როგორც რუსუდან ჯანაშიამ გვითხრა, მისი ბაბუა ამბობდა: „ლავრენტი ბერია ისეთი ნიჭიერი და მიზანდასახული ყმანვილია, რომ მისგან აუცილებლად დიდი კაცი დადგებაო“. ეს წინასწარმეტყველება მომავალში მართლაც რეალობად იქცა. ღარიბი გლეხის ოჯახიდან გამოსული ლავრენტი ბერია ჯერ საქართველოს სსრ-ის, ხოლო შემდეგ – საერთო-საკავშირო მასშტაბის ცნობილ სახელმწიფო მოღვაწედ და ამ უზარმაზარის ქვეყნის ერთპიროვნული ლიდერის ნდობით აღჭურვილ პიროვნებად იქცა.

* * *

ვფიქრობთ, ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს, ისიც გავარკვიოთ, თუ რამდენად ახსოვდა სსრ კავშირის ბელადს თავისი ქართული ფესვები. საგულისხმოა, რომ მასში დროდადრო მაინც „იფეთქებდა“ ხოლმე ქართველობა. ქვემოთ მოვიყვანთ ამის დამადასტურებელ რამდენიმე ფაქტს. აქვე დავსძენთ, რომ ამ ფენომენის გარკვევა ვცადეთ ჩვენს სტატიაში „უცნობი სტალინი (დაკვირვებანი მის წარმომავლობაზე, გარეგნობასა და პიროვნულ ხასიათზე“ [18, 288-323].

* * *

1931 წლიდან ემიგრაციაში მცხოვრებმა მწერალმა გრიგოლ რობაქიძემ (1880-1962), რომელიც გახლდათ ბოლშევიზმისა და პირადად იოსებ სტალინის შეურიგებელი მოწინააღმდეგე და ავტორი წიგნებისა ჰიტლერისა და მუსოლინის შესახებ, იენაში გამოსცა რომანი „ჩაკლული სული“ [19]. მასში ავტორმა სსრ კავშირის ბელადის ვრცელი დახასიათება მოგვცა. მან საყურადღებოდ სცადა აეხსნა სტალინის პიროვნული ხასიათის გამოვლინებანი, რისი წყალობითაც ამ უკანასკნელმა თავისი მტრები დასძლია და ერთპიროვნული ძალაუფლება მოიპოვა. მწერალმა სტალინი სფინქსს შეადარა.

ავტორი სავსებით სამართლიანად მიუთითებდა: „თუ ამ სფინქსს დააკვირდებოდით, გენერალური მდივნის სახეს გამოაჩენდა.

თითქოს ქვეყნის მთელ სისტემას მოიცავდა თავის თავში. ყველას ბედი მასზე იყო დამოკიდებული. ის თვითონ რევოლუციის კვანძი იყო... ეს კაცი სტალინი იყო თვითონ. ლენინს არ მოუგროვებია ამდენი ძალა თავის არსებაში. არცერთ დიქტატორს მსოფლიო ისტორიაში ამდენი ძალაუფლება არ მიუთვისებია. ეს ფენომენი ყველას აწვალებდა – კომუნისტსაც, არაკომუნისტსაც. ყველა გრძნობდა მის ძალას“ [20, 565].

რომანის ერთ-ერთ თავში – „სტალინის ჰოროსკოპი“ ვკითხულობთ: „ლენინმა განსაკუთრებული სახელი უწოდა სტალინს – „ლეგენდარული ქართველი“. ლეგენდარული ჭარბად იყო სტალინიში, ოღონდ ქართული – მეჩხერად...“

სტალინიმა ლენინის ადგილი დაიკავა. გადიოდა დღეები, კვირები, თვეები, წლები. ოპოზიციური პარტიები მარჯვნიდან და მარცხნიდან თავს ესხმოდნენ სტალინს. სტალინი, მრავალმხრივ გამოცდილი, მუდამ იმარჯვებდა. დამარცხებულნი ქედს იხრიდნენ მის წინაშე, იროქებდნენ და ცოდვებს ინანიებდნენ. „ლეგენდარული ქართველის“ გამარჯვებები ყველას უკვირდა და ლენინის მიერ შერქმეულ ამ მეტსახელს ახლა ყველა ყურადღებით აკვირდებოდა. უკვირდათ და ვერ გაეგოთ: როგორ? საიდან ასეთი ძალა ამ ველურ, უხემ კავკასიელში? მათ ვერ გაეგოთ, რომ სტალინის ბოლშევიკურ ფსიქიკაში დაუშრეტელი ინსტიქტები კვებავდნენ რაციოს. სწორედ ეს იყო გადამწყვეტი გამარჯვებისათვის. გამარჯვება გამარჯვებას მოსდევდა, სტალინი დღითიდღე იზრდებოდა და ვერავითარი ძალა ველარ აჯობებდა მას. ყოფილ რუსეთის იმპერიაში უმითო ეპოქას ერთბაშად არნახული ტოტემური ძალის მქონე კაცი მოევიწინა...

საქმეებში ჩაფლული სტალინი კრემლში იჯდა. ძალაუფლების პატრონი, მაგრამ არა ხელმწიფე, არსება და არა ადამიანი, რევოლუციური ძალების ელექტროგაყვანილობა გამაფრთხილებელი წარწერით „მომაკვდინებელია“. მასთან ტელეფონით საუბარიც კი ყველას თრგუნავდა. მისი საშიში ზემოქმედებისაგან არავინ იყო დაზღვეული. სისასტიკით აღსავსე ძლევამოსილად აღმართულიყო, როგორც საბჭოეთის, და შესაძლოა, მთელი მსოფლიოს ცივი და ბრმა ბედისწერა. როცა ხანდახან იდუმალი კონტაქტი გადაირთვებოდა, როცა ის, შეუდრეკელი, დროებით დენის ქსელიდან გამობობლდებოდა დარეტიანებული და გაუცხოებული, როცა შეშინებული გრძნობდა, როგორ ეცლებოდა ღონე, აი, მაშინ სტალინი მხოლოდ სოსო ჯულაშვილი იყო, უბრალო ქართველი. მაშინ ახსენდებოდა შორეული საქარ-

თველო, რომლისგანაც ესლა შემოენახა: საცივისა და კახური ღვინის გემო, მრავალჯამიერის ჰანგი და ქართული გინება: – „მაგათი დედა კი ვატირე!“ [20, 566-576].

მიუხედავად ასეთი კრიტიკული დამოკიდებულებისა, უნდა აღინიშნოს, რომ გ. რობაქიძე სტალინის მაინც უდიდეს ისტორიულ პიროვნებად მიიჩნევდა და არც იმას უარყოფდა, რომ მისივე უშუალო მონაწილეობით შექმნილი სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის – სსრ კავშირის სათავეში მოქცეული აღნიშნული პიროვნება შინაგანად მაინც ქართველად დარჩა.

1961 წლის 8 ნოემბერს, ანუ სტალინის გარდაცვალებიდან 8 წლის შემდეგ, გრიგოლ რობაქიძე ფ. ბელმონტს, რომელიც კიტა ჩხენკელთან ერთად მონაწილეობდა ჟურნალ „ატლანტიკის“ საქართველოსადმი მიძღვნილი ნომრის (1961 წლის ოქტომბერი) მომზადებაში, წერდა: „ჰოჰოფის სტატიაში ნათქვამია... „გარუსებული ქართველი სტალინი“... სტალინი – გარუსებული? თითქოს წვრილმანია, მაგრამ არა მსოფლიო მნიშვნელობის ისტორიული ფიგურის მიმართ, განსაკუთრებით მაშინ, როცა საქმე ქართველს ეხება. ჩვენ, ქართველები კერკეტი ხალხი ვართ. დიახ, კერკეტი და აქედან გამომდინარე, სასტიკი რუსიფიკატორული პოლიტიკის მიუხედავად, გარუსებას არ ვემორჩილებით, სტალინი საბჭოთა კავშირის მეთაურის პოსტზეც იყო და არის ქართველი“ [21, 752].

ზემოხსენებული კურტ ჰოჰოფი (1885-1972) იყო გერმანელი მწერალი, ესეისტი და ლიტერატურის კრიტიკოსი.

* * *

კანდიდ ჩარკვიანი, როგორც 1938-1952 წლებში საქართველოს კომპარტიის ლიდერი, სისტემატურად ხვდებოდა სსრ კავშირის ბელადს, მისი ხასიათის „ქართულ გამოვლინებებს“ ასე იგონებდა: „თუ ორნი ვიყავით, როგორც წესი, ქართულად ლაპარაკობდა, რაც მის ნაამბობს ბავშვობისა და ახალგაზრდობის წლების შესახებ განსაკუთრებულ კოლორიტს აძლევდა... როცა ი. სტალინი ქართველ გლეხებს გაიხსენებდა, სახე ღიმილით გაუნათებოდა. ეტყობოდა, ის ბავშვობიდანვე მოხიბლულა მათი უბრალოებით, ჯავარიანი სიტყვით, პირდაპირობით, უსაზღვრო ამტანობით... იუმორით იყო გამთბარი მისი მონათხრობი ქართული სოფლის ყოფით დეტალებზე... „ქართლელი გლეხი გამძლე და უბოროტოა“ [16, 469-474], – განუცხადებია სტალინს.

ცნობილია, რომ იოსებ სტალინს ფართო ინტერესები ჰქონდა და ბევრს კითხულობდა. ის საკმაოდ კარგად ერკვეოდა მეცნიერების ცალკეული დარგების და მათ შორის ისტორიის საკვანძო საკითხებში. მისი ზეგავლენა საბჭოთა ენათმეცნიერების განვითარებაზე შენავლილია პროფესორ თინათინ ბოლქვაძის ნაშრომში [22, 134-187].

II მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ, სტალინმა მოუწოდებდა გამოჩენილ ქართველ მეცნიერებს, აკადემიკოსებს სიმონ ჯანაშიასა და ნიკო ბერძენიშვილს, რათა მათ მომავალში უფრო ვრცლად გაეშუქებინათ საქართველოს ძველი ისტორიის ძირითადი პრობლემები და მათ შორის, ქართული ანბანის წარმოშობის საკითხიც.

კ. ჩარკვიანი იგონებდა: „სტალინი იყო დიდი, ბუნებრივი ნიჭით დაჯილდოებული ადამიანი... ყველაფერს თავისი ხელით წერდა. არავითარი მდივანი, არავითარი თანაშემწე მას არაფერს უწერდა. თვით ნოტები, ჩვენი საგარეო საქმეთა სამინისტროდან რომ უშვებდნენ, სანახევროდ სტალინის დანერილი იყო... დაჯილდოებული იყო მწერლის, პუბლიცისტის ნიჭით... უაღრესად განათლებული კაცი იყო, განსაკუთრებით ჰუმანიტარულ დარგებში... გამუდმებით კითხულობდა... ფენომენალური მეხსიერება ჰქონდა...“

მე მასთან ჩავიყვანე ჩვენი ისტორიკოსები, ჯანაშია და ბერძენიშვილი. ადრე სტალინს გავუგზავნე საქართველოს ისტორიის მაკეტი... ინერებოდა ივანე ჯავახიშვილის, ჯანაშიას და ბერძენიშვილის მიერ...

1945 წელს დამირეკა... – „სოჭში ვარ. თქვენი მაკეტი წავიკითხე, მაქვს ერთი შენიშვნა და ხომ არ შეგიძლიათ ავტორები ჩამოიყვანოთ ჩემთანო?“

ჩავედით დილით სტალინთან, შეგვხვდა ღიმილით და მიგვიპატიუა აგარაკზე. ღველას თავისი ოთახები გამოუყვეს. შემდეგ გაიმართა სადილი. სადილზე დაიწყო სტალინმა საუბარი. ერთი შენიშვნა ჰქონდა, თუ რატომ არ იყო ქართული ანბანის საკითხი და წარმოშობა უფრო კარგად აღწერილი. – „ამბობენ, რომ ქართული ანბანი შექმნა ვინმე სომეხმა მოღვაწე მესროპმაო. ამის შესახებ თქვენთან არაფერია ნათქვამი. თუ არ ეთანხმებით ამ აზრს, უნდა იყოს ნათქვამი და თუ არ ეთანხმებით, ესეც უნდა იყოს წიგნში“...

ჯანაშიამ ეს საკითხი ასე განმარტა: – „ჩვენ ეს ფაქტი არ მოვიტანეთ წიგნში იმიტომ, რომ ეს მოსაზრება არ მიგვაჩნია სწორად. ჩვენი ანბანი უფრო ძველია, ვიდრე მესროპის მიერ შექმნილი ანბანი... ჩვენ ამაზე უნდა გვეთქვა, მაგრამ ანგარიში გავუწიეთ ჩვენი

მეზობელი რესპუბლიკის მეცნიერებს, რომლებიც ამ ამბავს ძალიან მწვავედ განიცდიან“.

ეს სტალინს ძალიან გაუკვირდა: „მეცნიერება იმიტომ არის მეცნიერება, რომ არ უნდა უწევდეს ანგარიშს ზოგიერთ არამეცნიერულ შეხედულებას. თქვენ ეს უნდა გეთქვათ... სიმართლე არ უნდა დაიფაროს. ასე რომ, თქვენ მოგიხდებათ ამის გასწორება წიგნში“.

შემდეგ დაიწყო ლაპარაკი მსოფლიო ისტორიის საკითხებზე, განსაკუთრებით ახლო აღმოსავლეთის ისტორიაზე... სტალინისაგან რომ გამოვედით, ბერძენიშვილმა მითხრა: – „ზღვა ცოდნა ჰქონიაო“. ისინი განცვიფრებულნი დარჩნენ სტალინის ერუდიციით. ეს პირველი შეხვედრისას და შემდეგი შეხვედრებისას კიდევ უფრო გაძლიერდა მათში ეს შეხედულება“ [23, 72-76].

ასევე საყურადღებოდ მიგვაჩნია კანდიდ ჩარკვიანის შემდეგი მოგონება: „სტალინი თავისი ცხოვრების დიდ ნაწილს ოფიციალურ ვითარებაში ატარებდა... დროდადრო განმუხტვა ესაჭიროებოდა. ჩემი დაკვირვებით, ი. სტალინი ამის საშუალებას მშობლიურ სამყაროსთან შეხებაში ეძებდა. ეს უნდა იყოს მიზეზი მისი შეუხელებელი ინტერესისა ქართული ლიტერატურისადმი. ჩვენ მას ყველა მნიშვნელოვან გამოცემას ვუგზავნიდით... აღარას ვიტყვი ქართულ სიმღერებზე. აგარაკზე იყო ქართული გრამფირფიტების დიდი კოლექცია, რომელიც უქმად არ ინახებოდა. ჩვენი სტუმრობისას ი. სტალინი ჩართავდა რადიოლას და ქართულ მელოდიებს სიამოვნებით ისმენდა. მას საქართველოს ყველა კუთხის სიმღერები მოსწონდა, თითოეულ მათგანში რაღაც განსაკუთრებულ ღირსებას პოულობდა. კიდევ უფრო მეტ სიამოვნებას ანიჭებდა ი. სტალინს საქართველოდან ჩამოსულებთან შეხვედრა... არ ივინყებდა თავის სკოლისდროინდელ და სემინარიელ ამხანაგებს. ზოგიერთ მათგანთან, რამდენადაც დრო საშუალებას აძლევდა, კიდევაც მეგობრობდა... სტალინისათვის უცხო იყო ადამიანებისადმი სექტანტური დამოკიდებულება. ცხოვრებას ის ფართოდ უყურებდა. მთავარი იყო, რას წარმოადგენდა თვითონ პიროვნება...“

1948 წლის ოქტომბერში... ცივ წყაროზე... საუბარი ქლუხორის რაიონზე ჩამოვარდა. ეს რაიონი საქართველოსთვის ორი წლის გადმოცემული იყო.

– „აი, საკავშირო მთავრობამ ტერიტორიაც მოგიმატათ“, – თქვა ი. სტალინმა და კაბინეტიდან სსრ კავშირის რუკა მოატანინა... ყარაჩაელთა ოლქის, ჩეჩენ-ინგუშთა და ბალყართა ტერიტო-

რიის ნაწილის საქართველოსათვის გადმოცემა იმთავითვე არ მახარებდა... მაგრამ რა უნდა გვექნა, ასეთი იყო სტალინის ნება და ჩვენც უნდა დავმორჩილებოდით. საქართველოს ხელმძღვანელობას ეს მიწები არ უთხოვია... ამავე დროს, ძველისძველი ქართული პროვინციის – ჰერეთის ტერიტორია ქართული ისტორიული ძეგლებითა და, რაც მთავარია, ქართულ ენაზე მოლაპარაკე ქრისტიანი და გამაჰმადიანებული ქართული მოსახლეობით, აზერბაიჯანის ფარგლებში რჩებოდა. ჩემს არაერთგზის თხოვნაზე – განეხილა ცენტრალურ კომიტეტს საინგილოს საქართველოსათვის გადმოცემის საკითხი, ი. სტალინი სხვადასხვა მოტივით უარყოფით პასუხს იძლეოდა... 1945 წელს... ირანის აზერბაიჯანში ფართო მასშტაბი მიიღო მოძრაობამ საბჭოთა აზერბაიჯანთან შეერთებისათვის.

– ვნახოთ, საქმე როგორ დამთავრდება, – თქვა სტალინმა, – თუ სამხრეთი აზერბაიჯანი შემოგვიერთდა, საინგილოს საკითხიც მოგვარდებაო...

უნდა შევჩერდე ქართული კულტურისათვის ერთ, მეტად მნიშვნელოვან მომენტზე, რომელიც სტალინის სახელთან არის დაკავშირებული. საქმე ეხება მენშევიკური მთავრობის მიერ გატანილი ქართული ისტორიული განძის გამოხსნას და საქართველოში დაბრუნებას... აქ პირველი და გადამწყვეტი ი. სტალინის სიტყვა იყო... თუ რა დიდ მნიშვნელობას აძლევდა სტალინი ამ ოპერაციას, ეს იქიდანაც ჩანს, რომ ის პირადად ესაუბრა პეტრე შარიას პარიზში გამგზავრების წინ... განძეულის დაბრუნება მთელი ჩვენი კულტურის ზეიმი იყო“ [16, 495-508].

საგულისხმოა, რომ შეკითხვაზე – აღიქვამდა თუ არა სტალინს ქართველად და გაუკეთებია თუ არა მას რაიმე სამშობლოსათვის – კანდიდ ჩარკვიანმა ასე უპასუხა: „რასაკვირველია, მე მას აღიქვამდი როგორც ქართველს, პირველ რიგში, მაგრამ ქართველს, რომელიც ძალიან მაღალ საფეხურზე იყო ასული და განაგებდა ქვეყანას, სადაც ქართველები გადამწყვეტ როლს არ თამაშობდნენ. სტალინის ქართველ კაცად აღქმის უფლებას მაძლევდა ის, რომ იგი ლაპარაკობდა მშვენიერი ქართულით... მოსკოვში იყო ხალხი, რომელთანაც მას შეეძლო ქართულად ელაპარაკა. ალიოშა სვანიძე, მისი ცოლისძმა, რომლის ოჯახშიც ხშირად დადიოდა. მერე ის წერდა ქართულად და მისი მშობლიური ენა ძალიან ღრმად იყო მასში ჩანერგილი...“

განსაკუთრებულ მდგომარეობაში საქართველო სტალინის დროს არ ყოფილა, თუმცა საქართველოში გავრცელებული აზრი,

რომ სტალინმა სრულებით არაფერი არ გაუკეთა საქართველოს, მცდარია... ძალიან ბევრს ფიქრობდა ჩვენი მეურნეობის განვითარებაზე, ციტრუსების, ჩაის და მევენახეობის შესახებ. სტალინის ჩვენთან ურთიერთობას ჰქონდა უშუალო გავლენა საკავშირო ორგანოებზე. მარტო ის, რომ პირდაპირ მასთან ვაყენებდი ამა თუ იმ საკითხს, ესეც იმის გარანტიას იძლეოდა, რომ ეს საკითხები დადებითად გადაჭრილიყო. მაგალითად, ავილთ მეტალურგიული ქარხნის აშენება, ელექტროსადგურების მშენებლობა...

სტალინი არასოდეს ამტკიცებდა, რომ შეიძლება ერთი ენა შეიქმნას. აქედან გამომდინარე, არავითარი ასიმილაცია ხალხების არ შეიძლებოდა და არ უნდა მომხდარიყო. არ იყო ასიმილაციის მომხრე და არც სჯეროდა, რომ ასიმილაცია მოხდებოდა... ამაში ისიც მარწმუნებდა, რომ ქართული კულტურა ძალიან ჩქარა ვითარდებოდა...

1951 წელს... მოუყევი, რომ თბილისი ასეთ მდგომარეობაშია, ქუჩაში გავლა ძალიან ძნელია, ქალაქი გაჭიმულია ორმოც კილომეტრზე და სიგანე არა აქვს. აუფხსენი, რომ მეტროპოლიტენის გარდა, სხვა ვერაფერი შეგვიმსუბუქებდა მუშაობას და ცხოვრებას... რომ თბილისი არის ამიერკავკასიის სარკინიგზო კვანძი და ომის შემთხვევაში თბილისს დაბომბავდნენ. არავითარი თავშესაფარი ქალაქში არ იყო და მეტროპოლიტენი თავშესაფარი იქნებოდა. მოსკოვის მეტროპოლიტენმა გვიჩვენა ეს...

– „კარგო, – თქვა, – დაწერეთ წერილი, რომ განიხილონ მოსკოვში საგეგმო კომიტეტში“...

მაშინვე ვაფრინე კაცი მოსკოვში... გრიშა ზამბახიძე... საგეგმო კომიტეტში რომ შევედიო, მომახსენა ზამბახიძემ, რომელ კაბინეტშიც კი არ შევედი, მითხრეს: – „ცხოვრობდით უმეტროპოლიტენოდ, ახლა მეტროპოლიტენი მოგინდათო?“... მოკლედ, ძალიან არ ესიამოვნათ, მაგრამ სტალინის განკარგულებას წინ ვერავინ დაუდგებოდა. ეს იყო საკავშირო მშენებლობა. საქართველო თავისი ბიუჯეტიდან ამას ვერ მოახერხებდა“ [23, 25-110].

კანდიდ ჩარკვიანის ვაჟის, ბატონი გელა ჩარკვიანის ცნობით, იოსებ სტალინმა თბილისის მეტროპოლიტენის აშენებაზე თანხმობა განაცხადა 1951 წლის ზაფხულში, როდესაც ის ლიკანში ისვენებდა.

ფიქრობთ, რომ კ. ჩარკვიანის მოგონებებში მოყვანილი სტალინთან შეხვედრების და მისი მსჯელობის მიმოხილვის გაცნობისას, აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ ის ფაქტი, რომ 1952 წელს ჩარკვიანი დაკავებული თანამდებობიდან გაანთავისუფლეს და ყაზა-

ხეთში გადაასახლეს. XX საუკუნის 80-90-იან წლებში კი, როდესაც მისი მოგონებები იწერებოდა, სტალინი უკვე მრავალი წლის წინათ გარდაცვლილი, ხოლო სტალინიზმი – დიდი ხნის წინათ ოფიციალურად დაგმობილი მოვლენა გახლდათ. ამდენად, კ. ჩარკვიანი სულაც არ უნდა ყოფილიყო დაინტერესებული, რომ თავის მემუარებში სტალინის რეაბილიტაცია ეცადა. და პირიქით, მას რომ სტალინი ზედმეტად გაეკრიტიკებინა, ეს, შეიძლება, უფრო მოსალოდნელი ყოფილიყო.

რაც შეეხება კ. ჩარკვიანის დაკვირვებას იმასთან დაკავშირებით, რომ სსრ კავშირის ბელადი ენინაალმდეგებოდა ამ სახელმწიფოში მცხოვრები ხალხების ასიმილაციას და ერთიანი ენის შექმნას, ამას ადასტურებს სტალინის ავტორობით ჯერ კიდევ 1929 წელს გამოცემულ ნაშრომში „ეროვნული საკითხი და ლენინიზმი“ გამოყოფილი მესამე პარაგრაფი „ერებისა და ეროვნულ ენათა მომავალი“ [24, 341-349].

აღნიშნულ ნაშრომში სტალინი აცხადებდა, რომ მსოფლიოში პროლეტარიატის დიქტატურის დამყარების პირველ ეტაპზე მოხდება მანამდე ჩაგრულ ერთა აღორძინება, ეროვნულ კულტურათა აღორძინება, ხალხთა შორის ნდობის აღდგენა და სხვ. ხოლო მეორე ეტაპზე, როცა მისივე აზრით, მსოფლიო კაპიტალისტურ მეურნეობას ჩაანაცვლებს სოციალისტური, შესაძლოა საერთო ენის ჩამოყალიბებაზე ზრუნვა. ამ ეტაპზე თვით ხალხები იგრძნობენ ეროვნულთან ერთად საერთო ეროვნებათაშორისი ენის გამოყენების აუცილებლობას. იმავე ეტაპზე იგი არ გამორიცხავდა რამდენიმე ეროვნებათაშორისი ენის ჩამოყალიბებას, რაც დამოკიდებული იქნებოდა მსოფლიოს ეკონომიკური ცენტრების რაოდენობაზე.

სტალინი მიუთითებდა, რომ მსოფლიოში პროლეტარიატის დიქტატურის დამყარების შემდგომი პერიოდის მხოლოდ მესამე ეტაპზე, როდესაც „მეურნეობის მსოფლიო სოციალისტური სისტემა სათანადოდ განმტკიცდება და სოციალიზმი დამკვიდრდება ხალხთა ყოფიერებაში, როდესაც ერები პრაქტიკულად დარწმუნდებიან საერთო ენის უპირატესობებში ეროვნულ ენებთან შედარებით, დაიწყება ეროვნულ განსხვავებათა და ენათა კვდომა და ისინი ადგილს დაუთმობენ ყველასათვის გასაგებ საერთო ენას. ასეთია, ჩემი აზრით, ერთა მომავლის მიახლოებითი სურათი, მათი შერწყმის გზაზე“ [24, 348-349].

სტალინის პირად დამოკიდებულებაზე 1921 წელს მომხდარ სა-

ქართველოს იძულებით გასაბჭოებაზე ნათლად მეტყველებს ერთი მოგონება, რომელიც დევი გიორგის ძე სტურუამ (1931-2001) შემოგვინახა. იგი იყო საქართველოს სსრ-ის სახელმწიფო და პარტიული მოღვაწე, მეცნიერი, მწერალი და პუბლიცისტი, რომელიც იმხანად კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივნად (იდეოლოგიის დარგში) მსახურობდა.

1963 წლის 1 ივნისს თბილისს ეწვივნენ სსრ კავშირის იმდროინდელი მესვეური ნიკიტა ხრუშჩოვი და კუბის ლიდერი ფიდელ კასტრო. მათი ერთ-ერთი მასპინძელი დევი სტურუა იგონებდა: „სალამოს, ფუნუკოლიორის რესტორანში გაიმართა ვახშამი მაღალი სტუმრების საპატივცემულოდ. კასტრო და ხრუშჩოვი შესანიშნავ ხასიათზე გახლდნენ, ხუმრობდნენ, იცინოდნენ... ხრუშჩოვი ყოველგვარი ჩანაწერის გარეშე ლაპარაკობდა, რაც ხელს უწყობდა მისი კოლორიტული და უშუალო არსის გამომზეურებას. სხვათა შორის, მიქოიანი მეუბნებოდა, რომ ხრუშჩოვს არ შეუძლია დაფაროს ან დიდხანს შეინახოს რაიმე აზრი, ესა თუ ის შეხედულება ადამიანზე თუ მოვლენაზე. ამიტომ, მასთან მიმნდობი საუბარი ყოველთვის საფრთხილო იყო. ნამუსს არ შეგინახავდა.

განსაკუთრებით საინტერესო იყო მისი სიტყვის ერთი პასაჟი: „მე ვიყავი საქართველოში ოცდაერთ წელს და ახლა – სამოცდასამში. რა შეიძლება ითქვას? ქართველებს მზერა ამკარად გაუთბათ. მაგრამ ყოველთვის ასე როდი იყო. იყო დრო, როცა ქართველები – ჩვენ, რუსებს, მგლებივით გვიცქერდნენ. ასე იყო მაგალითად, 1921 წელს. მე მაშინ პირველად შემოვდგი ფეხი საქართველოში XI არმიის რიგებში... მოგვიანებით მე როგორღაც ვუთხარი ამის შესახებ სტალინს და იცით რა მიპასუხა მან?

– „აბა რას ელოდი? შენ ხომ როგორც ოკუპანტი შეხვედი საქართველოში და როგორ უნდა შეხედო ოკუპანტს?“ (ხაზგასმა ჩვენია. ნ. ჯ.).

საინტერესოა, რომ ხრუშჩოვმა არ ჩათვალა საჭიროდ სტალინის ამ სიტყვების გაბათილება, რომლებიც საქართველოს ოკუპაციას შეეხებოდა. ჩანს, თვითონაც თვლიდა, რომ საქართველო 1921 წლის თებერვალში ოკუპირებული იყო... მაგრამ მაშინ ამის მოსმენა „№ 1“ კომუნისტისაგან, თანაც სტალინის დამოწმებით, მართლაც რომ განსაცვიფრებელი იყო“ [25, 103-104].

აქ მოყვანილი ეპიზოდიდან შესანაშნავად ჩანს, რომ რუსეთის სფსრ-ის მიერ 1921 წლის დასაწყისში განხორციელებული საქართვე-

ლოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ოკუპაცია თვით სტალინისთვისაც კი უდავო ფაქტს წარმოადგენდა. იმავდროულად, აუცილებლად უნდა აღინიშნოს შემდეგიც: საქართველოს იძულებითი გასაბჭოება იყო იმის აუცილებელი წინაპირობა, რომ სტალინს გასჩენოდა პერსპექტივა ბოლშევიკური პარტიის ლიდერობისაკენ მიმავალ ურთულეს და წინააღმდეგობებით აღსავსე გზაზე. სწორედ ამით უნდა აიხსნას სტალინის განსაკუთრებული დაინტერესება და მონდომება აღნიშნული პროცესის დასაჩქარებლად. ანუ მან თავისი სამშობლოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა მსხვერპლად შესწირა საკუთარ კარიერულ წინსვლას და სათანადო შედეგსაც მიაღწია.

* * *

აღსანიშნავია, რომ სწორედ იოსებ სტალინის უშუალო ჩარევით მოხდა რეაბილიტაცია დიდი ქართველი მეცნიერისა და საზოგადო მოღვაწისა ივანე ჯავახიშვილისა (1876-1940), რომელიც იმხანად თავისი მესვეურობით დაარსებული უნივერსიტეტიდან გაძევებული და მორალური თვალსაზრისით უმძიმეს მდგომარეობაში ჩაყენებული გახლდათ. ამაში გადამწყვეტი როლი შეასრულა სამმა ფაქტორმა:

1) ივანე ჯავახიშვილთან პირადი ურთიერთობა და მიმოწერა ჰქონდა გავლენიან საბჭოთა, პარტიულ და სახელმწიფო მოღვაწეს ალექსანდრე (ალიოშა) სვიმონის ძე სვანიძეს (1886-1941), რომელმაც დიდი მეცნიერის რეაბილიტაცია წარმატებით მოახერხა. სვანიძე იყო ფრიად განსწავლული პიროვნება, რომელმაც იენის უნივერსიტეტის ისტორია-ფილოლოგიის ფაკულტეტი დაამთავრა. ფლობდა რამდენიმე ენას. სხვადასხვა დროს მსახურობდა მმართველ თანამდებობებზე, კერძოდ: საქართველოს სსრ განათლების, ფინანსთა და საგარეო საქმეთა სახალხო კომისრად, სსრკ სავაჭრო წარმომადგენლად გერმანიაში, საგარეო ვაჭრობის ბანკის მმართველობის თავმჯდომარედ, საკავშირო სახელმწიფო ბანკის მმართველობის თავმჯდომარის მოადგილედ. გამოქვეყნებული ჰქონდა ნაშრომები ძველი აღმოსავლეთის ისტორიის შესახებ. რედაქტორობდა მის მიერვე დაარსებულ ჟურნალს „Вестник древней истории“ [7, 404-405], რომელიც დღემდე გამოდის.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ალექსანდრე სვანიძის ღვიძლი და – ეკატერინე (კატო) სვანიძე (1885-1907) იყო პირველი მეუღლე სსრკ-ის მომავალი ლიდერისა იოსებ სტალინისა. ყოფილი სიძე, ბელადად აღზევების მიუხედავად, ახლო მეგობრულ ურთიერთობას ინარ-

ჩუნებდა თავის ცოლისძმასთან და როგორც ზემოთ აღინიშნა, მის ოჯახშიც ხშირად დადიოდა [23, 26]. ყოველივე ამის გამო, ა. სვანიძე იმდროინდელ საბჭოთა ელიტაში დიდი ავტორიტეტით და გავლენით სარგებლობდა.

1935 წელს ალექსანდრე სვანიძემ ივანე ჯავახიშვილს წერილობით სთხოვა, რომ თავის გარშემო შემოეკრიბა ქართველ მეცნიერთა (ისტორიკოსთა და ენათმეცნიერთა) ჯგუფი, რომელსაც თავადვე უხელმძღვანელებდა.

ალ. სვანიძე დიდ ქართველ მეცნიერს წერდა: „დამალონა იმ გარემოებამ, რომ თქვენი კალიბრის მოღვაწეს ისეთ უწმინაურ პირობებში უხდება მუშაობა, რომ მას ნლობით საშუალება არა აქვს გამოაქვეყნოს ყველასათვის საინტერესო გამოკვლევები. შევხვებო, რაც შემდეგ გერმანე მგალობლიშვილს, რომ ყურადღება მოგაქცეონ თქვენ და გაგიადვილონ მუშაობა“ [26, 138].

აქვე დავსძენთ, რომ სვანიძის წერილში ხსენებული მგალობლიშვილი (1884-1937) იყო საქართველოს სსრ-ის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარე.

ალექსანდრე სვანიძისა და იოსებ სტალინის პირად წვლილს ივანე ჯავახიშვილის რეაბილიტაციაში აღიარებდნენ გამოჩენილი ქართველი მეცნიერები, მათ შორის, გიორგი ჩიტაია და სერგო ჯორბენაძე.

აკადემიკოსი გიორგი ჩიტაია, რომელიც ჭაბუკობიდან მეგობრობდა ალ. სვანიძესთან, მის შესახებ აღნიშნავდა, რომ ემიგრაციიდან სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ, ის „აქტიურად ჩაება სამეცნიერო მუშაობაში. გახლდათ საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების წევრი, სადაც ნაიკითხა რამდენიმე მოხსენება ვეფხისტყაოსნის შესახებ და აღმოსავლეთმცოდნეობიდან. მოსკოვში სახელმწიფო თანამდებობაზე მინვევის შემდეგ მან დააარსა რუსული ყურნალი „Вестник древней истории“, რომლის პირველ ტომშიც დაბეჭდა ყურნალის საპროგრამო წერილი... სვანიძის დიდი დამსახურებაა ისიც, რომ მისი ხელშეწყობით ივანე ჯავახიშვილს მოეხსნა საჩოთირო ბრალდებები და აღდგენილ იქნა თავის ღირსებებში“ [27, 16-17].

პროფესორი სერგო ჯორბენაძე მიუთითებდა: „ასეა თუ ისე, თავისი სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში განუკითხავი შევიწროებისა და დევნის შეწყვეტას, მეტიც ითქმის – ერთგვარ „ფავორში“ ყოფნას, ჩემის აზრით, სტალინის მიერ გამოჩენილი ინტერესი განსაზღვრავდა როგორც ჯავახიშვილის ნაშრომების, ასევე მისი პიროვნების მი-

მართაც“ [28, 104-105].

აქვე უნდა აღნიშნოს, რომ მოგვიანებით, თვით ალექსანდრე სვანიძე გახდა რეპრესიების მსხვერპლი, კერძოდ, ის დააპატიმრეს „ანტისაბჭოთა საქმიანობის“ ბრალდებით და 1941 წელს დახვრიტეს.

2) XX საუკუნის ოცდაათიანი წლების შუა ხანებამდე, სსრ კავშირის უმაღლეს სასწავლებლებსა და საშუალო სკოლებში, ნაცვლად ისტორიისა, ასწავლიდნენ მდარე სოციოლოგიას, კერძოდ, სოციალურ-ეკონომიკურ ფორმაციებს, კლასთა ბრძოლას და სხვა მსგავს საკითხებს. ამ გზით მოსახლეობის პატრიოტული აღზრდა შეუძლებელი იყო. ხსენებული პერიოდიდან კი, საბჭოთა ხელისუფლების ძალისხმევით, ქვეყანაში შესამჩნევად გაუმჯობესდა ისტორიის სწავლება. სხვათა შორის, იგივე პროცესი უფრო ადრე დაიწყო ევროპის ზოგიერთ ქვეყანაში, მაგალითად, გერმანიასა და იტალიაში, სადაც ხელისუფლების სათავეში ნაციონალ-სოციალისტები და ფაშისტები მოვიდნენ.

1935 წლის ივლის-აგვისტოში გამართულ კომუნისტური ინტერნაციონალის VII კონგრესზე სიტყვით გამოსულმა ამავე ორგანიზაციის აღმასკომის გენერალურმა მდივანმა, ბულგარელმა პოლიტიკურმა მოღვაწემ გიორგი დიმიტროვმა (1882-1949) განაცხადა: „ის კომუნისტები, რომლებიც ფიქრობენ, რომ ყოველივე ეს არ შეეხება მუშათა კლასის საქმეს და რომლებიც არაფერს აკეთებენ, რათა ისტორიულად მართებული, ჭეშმარიტად მარქსისტული, ლენინურ-სტალინური გაგებით გაუშუქონ მშრომელ მასებს მათი საკუთარი ხალხის წარსული, რათა ახლანდელი თავიანთი ბრძოლა დაუკავშირონ ამ ხალხის რევოლუციურ ტრადიციებსა და წარსულს, ეს კომუნისტები ნებაყოფლობით უთმობენ ფაშისტ ფალსიფიკატორებს ხალხის მასების გასაბრძოლებლად ყველაფერს, რაც კი ძვირფასია ერის ისტორიულ წარსულში“ [26, 139].

3) რუსული პოლიტიკური ემიგრაციის გავლენიანმა წარმომადგენლებმა პავლე მილიუკოვმა (1859-1943), ლევ ტროცკიმ (1879-1940) და სხვებმა, რომლებიც მიუხედავად ერთმანეთისაგან განსხვავებული პოზიციებისა, გამოირჩეოდნენ შეურიგებელი დამოკიდებულებით სსრ კავშირის სათავეში მყოფი იოსებ სტალინის მიმართ, აღნიშნული პიროვნების კრიტიკის პროცესში, როგორც გ. ყორანაშვილი მიუთითებს, „არ დაივიწყეს ქართველი ერი, რომელმაც თითქოსდა თავისი ველურობით წარმოშვა ველური სტალინი. ცხადია, ასეთი აზრი ბოგინობდა საბჭოთა კავშირის მოსახლეობის ერთ ნაწილშიც. ამიტომაც

სტალინს რაიმე უნდა ელონა ქართველი ერის რეაბილიტაციისათვის უცხოელთა და საბჭოთა კავშირის ხალხთა თვალში. მალე, სათანადო ძალისხმევის შედეგად, დიდი ზემოთ, საკავშირო მასშტაბით, აღინიშნა „ვეფხისტყაოსნის“ შექმნის 750 წლისთავი, ჩატარდა ქართული კულტურის დეკადა მოსკოვში, აღდგა ილია ჭავჭავაძის სახელი. რასაკვირველია, სათანადო ძვრები უნდა მომხდარიყო სტალინის დამოკიდებულებაში საქართველოს ისტორიის მიმართ... ამგვარ სიტუაციაში, უნდა ვიფიქროთ, რომ ი. ბ. სტალინი დიდად დაინტერესდებოდა ივანე ჯავახიშვილის პიროვნებითა და შემოქმედებით (ზეპირი გადმოცემით, სტალინს თავის ბიბლიოთეკაში ჰქონია დიდი ისტორიკოსის ნაშრომები). ასევე ცხადი უნდა იყოს, რომ ალექსანდრე სვანიძე ივანე ჯავახიშვილს რეკომენდაციას გაუწევდა სტალინთან... ჯავახიშვილის ბედ-იღბლით დაინტერესებულა გერმანე მგალობლიშვილიც. ამის გამოისობით მოხდა, რომ 1937 წლის 29 მაისს ვარლამ დონდუასადმი ლენინგრადში გაგზავნილ წერილში ივ. ჯავახიშვილი წერდა: „ნინა წერილის (გაგზავნილ იქნა ამავე წლის 6 მაისს) შემდგომ, ჩემი მდგომარეობა და ჩემდამი დამოკიდებულება „ძირიანად“ შეიცვალა“. ამრიგად, ჩვენი მტკიცე შეხედულებით, ივანე ჯავახიშვილის ბედის სასიკეთოდ შემობრუნების საქმეში უნდა გვახსოვდეს ტრალიკულად აღსრულებული ჩვენი თანამემამულის დამსახურება“ [26, 139-142].

ამდენად, სწორედ ალექსანდრე სვანიძის კეთილი ნებითა და ძალისხმევით, რასაც დაერთო მისი ყოვლისშემძლე სიძის – სტალინის მხარდაჭერაც (როგორც ზემოთ აღინიშნა, მას თავისი მოტივაციაც გააჩნდა), საქართველოს იმდროინდელმა ხელისუფლებამ დაუყოვნებლივ გადადგა კონკრეტული ნაბიჯები დიდი მეცნიერის რეაბილიტაციისათვის.

1936 წლის 26 იანვარს ივანე ჯავახიშვილი დაინიშნა ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის (ენიმკის) ინსტიტუტის მუდმივ სწავლულ კონსულტანტად. მასვე მიანდეს ძველ ქართველ ისტორიკოსთა თხზულებების კრიტიკული გამოცემაც.

1938 წლის 12 ივნისს ივანე ჯავახიშვილი აირჩიეს საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს დეპუტატად, ხოლო 10 ივლისს – პრეზიდენტის წევრად. იმავე წლის 15 ივნისს ის დაჯილდოვდა შრომის წითელი დროშის ორდენით.

1939 წლის 28 იანვარს ივანე ჯავახიშვილი აირჩიეს სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრად.

საბჭოთა ხელისუფლების მხრიდან ასე კარდინალურად შეცვლილ პოზიციას წლების განმავლობაში დევნილი ივანე ჯავახიშვილისადმი ამგვარად ხსნის გ. ყორანაშვილი: „აბსურდია წარმოვიდგინოთ, რომ ყოველივე ამის ინიციატორი გახლდათ ბერია – მას ხომ იმხანად ეს არ ხელეწიფებოდა. მთავარი ინიციატივა უნდა ვიგულისხმოთ, მოდიოდა სტალინისაგან. ამასთან, აქ ერთ გარემოებასაც აღვნიშნავთ. ჭაქტია, რომ სტალინს გარკვეულად ახასიათებდა კუთხური (ქართლური) „პატრიოტული შეგნება“. ისიც უნდა ითქვას (თქმულიდან გამომდინარე), რომ ის გარემოცვაში საკმაოდ იყვნენ საქართველოს აღნიშნული კუთხის წარმომადგენლები – ალექსანდრე და ვასილ ეგნატაშვილები, გიორგი ელისაბედაშვილი, ნიკოლოზ ყიფშიძე, პეტრე კაპანაძე, მიხეილ წინამძღვრიშვილი, რომლებიც შეეცდებოდნენ ივანე ჯავახიშვილის პიროვნებისა და დამსახურების წარმოჩენას „ბელადის“ თვალში“ [26, 143].

მართალია, თავისი სიცოცხლის ბოლო პერიოდი ივანე ჯავახიშვილმა შედარებით მშვიდ ვითარებაში გაატარა, მაგრამ მანამდე გადატანილ მრავალწლიან სტრესს უკვალოდ არ ჩაუვლია. ყოველივე ამან მის ისედაც შერყეულ ჯანმრთელობას გამოუსწორებელი ზიანი მიაყენა. 1940 წლის 18 ნოემბერს, ლექციის კითხვის დროს, დიდი მეცნიერი 64 წლის ასაკში გარდაიცვალა...

აქვე დავსძენთ, რომ იოსებ სტალინის ჩარევით რეპრესიებს გადაურჩა არაერთი ცნობილი ქართველი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე და მათ შორის კონსტანტინე გამსახურდიაც (1891-1975), რის შესახებაც აღნიშნავდა საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი – მერაბ კოსტავა (1939-1989) [29, 192].

* * *

საყურადღებოა გ. ქიქოძის მოსაზრება იმის თაობაზე, თუ რამ განაპირობა სტალინის გარდაცვალების მომენტში ფაქტობრივად აღმავლობის მწვერვალზე მყოფი ლავრენტი ბერიას უცაბედი დაღუპვა. მის მოგონებებში ვკითხულობთ: „ისეთი კაცის მემკვიდრეობის მიღება, როგორც სტალინი იყო, ყოველ მხრივ ძნელია. მან თავის მიმდევრებს დაუტოვა მძიმე ტვირთი, რომელიც ისევე ძნელი ასაწევიანია, როგორც სტალინისათვის ლენინის მემკვიდრეობის აწევა იყო... სტალინის სიკვდილის შემდეგ, ბერიამ, როგორც ეტყობა, წარმოიდგინა, რომ რაკი დიდი ჯავშნოსანი გემი, რომელზეც მისი პატარა

კატარღა იყო მიბმული, ჩაიძირა, მას შეეძლო მთელი ფლოტის ად-
მირალი გამხდარიყო და ის ნავსადგურში შეეყვანა. მაგრამ მან ანგა-
რიში არ გაუნია ზოგიერთ ახალ მძღავრ პოლიტიკურ და მორალურ
ფაქტორს. ამ ფაქტორთა შორის ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო რუსი
ხალხის ეროვნული სიამაყის გრძნობის გაძლიერება II მსოფლიო ომის
მოგების შემდეგ. რუსი ხალხი, რომელიც სტალინს მის სიცოცხლეში
ლენინის უახლოეს მეგობრად თვლიდა და თითქმის არც კი გრძობ-
და მის არარუსულ წარმოშობას, ბერიას არასოდეს აპატიებდა არც
ლენინის გზიდან გადახვევას და არც მის მკვეთრ ქართულ-მეგრულ
აქცენტს“ [9, 139-141].

* * *

1943 წელს გამოიცა სახელმძღვანელო „საქართველოს ისტო-
რია“ ივანე ჯავახიშვილის, სიმონ ჯანაშიას და ნიკო ბერძენიშვილის
ავტორობით, რომლის რედაქტორიც თვით სიმონ ჯანაშია გახლდათ.
წიგნმა სტალინური პრემია და საყოველთაო აღიარება დაიმსახუ-
რა. ქართველი ახალგაზრდობის პატრიოტული სულისკვეთებით აღ-
ზრდის საქმეში ამ სახელმძღვანელომ უდიდესი როლი შეასრულა.

XX საუკუნის შუა ხანებში ეროვნული ისტორიის სწავლებას
უმადლეს სასწავლებლებში სერიოზული საფრთხე დაემუქრა. იგეგ-
მებოდა ეროვნული ისტორიის სახელმძღვანელოების ამოღება და
მათი ჩანაცვლება ისტორიის საერთო-საკავშირო სახელმძღვანელო-
თი. იმხანად, კერძოდ, 1946-1951 წლებში სსრ კავშირის უმაღლესი
განათლების მინისტრად მუშაობდა სერგეი კაფტანოვი (1905-1978),
რომელიც ჯერ კულტურის მინისტრის პირველ მოადგილედ გადა-
იყვანეს, ხოლო შემდეგ სათავეში ჩაუყენეს მინისტრთა საბჭოსთან
არსებულ ტელე და რადიომაუწყებლობის სახელმწიფო კომიტეტს.

იმპერიული პოლიტიკის ამ მორიგ გამოვლინებას წინ აღუდ-
გა გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი-ბოტანიკოსი, აკადემიკოსი ნიკო
კეცხოველი (1897-1982), რომელიც 1945-1953 წლებში ი. ბ. სტალი-
ნის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორად
მოღვაწეობდა.

აქვე დავსძენთ, რომ 23 წლის ასაკში ნ. კეცხოველი, როგორც
იუნკერი, იარაღით ხელში იცავდა თავისი სათაყვანებელი სამშობ-
ლოს დამოუკიდებლობას და საქართველოში შემოჭრილ რსფსრ-ის
წითელ არმიასთან კოჯორ-ტაბახმელასთან მომხდარ შეტაკებაში
მკლავში დაიჭრა. საგულისხმოა, რომ იგი ლაზარეთში ყოფნისას ინა-

ხულა სახელოვანმა გენერალმა გიორგი მაზნიაშვილმა და ჯილდო გადასცა [30].

პროფესორი გივი ჟორდანი (1911-2001) იგონებდა: „კომპარტიის პოლიტიურომ იერიში მიიტანა ეროვნულ ღირებულებებზე. განიზრახეს საბჭოთა კავშირში შემავალი მცირე და არამცირე ერების ეროვნული ისტორიების მნიშვნელოვანი შეკვეცა და შემდგომში მათი თანდათან შეცვლა დიდი „საბჭოთა სამშობლოს“ ისტორიით. სწორედ ამას ემსახურებოდა ყოვლად უცნაური სასწავლო საგანი, შემოღებული ჯერ კიდევ 30-იანი წლების პირველ ნახევარში, ნოდებულის „სსრ კავშირის ისტორიად“. უცნაური იყო თვით სახელწოდება, ვინაიდან „სსრკ“ შეიქმნა მხოლოდ 1922 წელს და მართებული იქნებოდა ამ ცნებაში შესულიყო სსრკ-ში შემავალი ერების ისტორია ამ დროიდან დაწყებული, მხოლოდ ამ დროიდან. გაუგებარია, რომელი „სსრკ“ არსებობდა უხსოვარი დროიდან – 1922 წლამდე?!

აი, სწორედ ამ უღირსი ხაზის გაგრძელება იყო ჩვენი საუკუნის მესამე მეოთხედში „მკაცრი“ მონერილობა, სსრკ უმაღლესი განათლების სამინისტროსი (ეუჭველია, პოლიტიუროს მითითებით შეთხზული): „ამოღებულ იქნეს უმაღლესი სკოლების პროგრამებიდან ეროვნული ისტორიები, იმ საფუძველზე, რომ უკვე არის „სსრკ ისტორია“, რომელიც მოიცავს ეროვნულ ისტორიებსაცო.

რა ექნათ უმაღლესი სკოლების პატარა „წინოვნიკებს“? და კიდევაც დამორჩილდნენ. ხალხი მაშინ მორჩილებას იყო ჩვეული. რა გაეწყობოდა? მათ ყველას „37“-ის სკოლა ჰქონდათ გამოვლილი... აბა, ნუ დამორჩილდებოდი!

დამორჩილდა ყველა, გარდა ერთი რესპუბლიკისა, მისი უნივერსიტეტის რექტორის სახით! ეს ერთადერთი გმირი, მებრძოლი მშობლიური ისტორიის შენარჩუნებისათვის იყო ნიკო კეცხოველი. ბატონმა ნიკომ დეპუმა გაუგზავნა კაფტანოვს – უმაღლესი განათლების „უმაღლეს“ მინისტრს (კაფტანოვს ხუმრობით ასე უწოდებდნენ, რადგანაც მეტად მაღალი ტანის პატრონი იყო). დეპუმაში ლაკონიურად იყო ნათქვამი: „არ ვემორჩილები თქვენს ბრძანებას!“

ეტყობა, ამ დეპუმამ დიდი აურზაური გამოიწვია „უმაღლესი“ მინისტრის უწყებაშიც და ცეკას პოლიტიუროშიც: გაუგონარი ურჩობა... ნამოიჭრა დილემა: ან ხაზი მტკიცედ, ურყევად უნდა გაეტარებინათ, თბილისის უნივერსიტეტის რექტორი უნდა მოეხსნათ და დაესაჯათ კიდევ, ანდა ეს ერთა შეურაცხმყოფელი ბრძანება უნდა გაეუქმებინათ. ეტყობა შეფიქრიანდნენ და გადანყვიტეს ბრძანების

გაუქმება. უთუოდ იფიქრეს: „სიფრთხილეს თავი არა სტკივაო, ვა-
ითუ ამას ჩვენთვის რაიმე ცუდი მოჰყვესო, რაც შეიძლება ჩვენს
რბილ სავარძლებს დაემუქროსო...“

ბატონი ნიკოს წყალობით სკოლებს შერჩათ 16 ეროვნული ის-
ტორია. ამის შემდეგ, ეს ხალხები ბატონი ნიკოს სახელს დიდი პატი-
ვისცემით იხსენიებდნენ“ [31, 20-21].

1953 წლის 5 მარტს იოსებ სტალინი გარდაიცვალა. სსრ კავში-
რის ხელისუფლების სათავეში მოექცნენ: გიორგი მალენკოვი, ნიკიტა
ხრუშჩოვი, რომელიც მალევე გახდა ქვეყნის პირველი პირი და სხვე-
ბი. მცირე ერთა რუსიფიკაციის პოლიტიკა, რომელსაც სტალინი და
ბერია მეტ-ნაკლებად აფერხებდნენ, ახლა უკვე მთელი სიმძლავრით
ამუშავდა. ფაქტობრივად გამომუშავებულ იქნა დევიზი: „საბჭოეთის
საერთო ენა, ისტორია და ერთიანი ხალხი“.

ხელისუფლების რისხვა დაატყდა 1943 წელს გამოცემულ „სა-
ქართველოს ისტორიასაც“. მთავრობის მოთხოვნით, ახალი სახელ-
მძღვანელოს შექმნის საკითხიც დაისვა.

აკადემიკოსი მარიამ ლორთქიფანიძე (1922-2017) იგონებდა:
„50-იანი წლების შუა ხანები იყო. მოსკოვიდან ჩამოვიდა კომისია
სახელმძღვანელოს კრიტიკით, ვინმე ბურჯალოვის ხელმძღვანელო-
ბით. ძალიან მძიმე სხდომა ჩატარდა. ითქვა, რომ ეს არის მეფეების,
დიდ სახელმწიფო მოღვაწეთა ისტორია, რომ არ არის სოციალუ-
რი, ეკონომიკური, კლასთა ბრძოლის ისტორია წარმოჩენილი. და-
ეთვალათ რომელ გვერდზე, რამდენჯერ იყო სიტყვა მეფე ნახსე-
ნები, არ იყო ჯეროვნად შეფასებული რუსეთის ფაქტორი და სხვა.
ამ კრიტიკას რამდენიმე ქართველი ისტორიკოსი გამოეხმაურა. და-
ინერა რეცენზიები რუსულ და ქართულ პრესაშიც. დაისვა ახალი
სახელმძღვანელოს დაწერის საკითხი. შეიქმნა ავტორთა კოლექტივი
ნ. ბერძენიშვილის ხელმძღვანელობით. 1958 წელს გამოვიდა ახალი
სახელმძღვანელო წინ ნამონეული სოციალური და ეკონომიკური ის-
ტორიით, მაგრამ რომ „კაცობრიობის ისტორია კლასთა ბრძოლის
ისტორიაა“ მაინც ვერ იქნა მასში წარმოდგენილი“ [32, 42].

აღსანიშნავია, რომ იმპერიალისტური პოლიტიკის მესვეურებს
ქართველი ერის დაქუცმაცებისა და ეროვნული თვითშეგნების მოშ-
ლის მცდელობაზე ხელი არც შემდგომ პერიოდში აუღიათ. სსრკ მო-
სახლეობის 1959 წლის აღწერის წინა ხანებში მათ კიდევ ერთხელ
სცადეს წყალი აემღვრიათ.

მარიამ ლორთქიფანიძე იგონებდა: „ემზადებოდნენ მოსახლეო-

ბის საყოველთაო აღწერისათვის. 1959 წელს საქართველოს სსრ-ის უმაღლეს ორგანოში გამოიგზავნა მოსკოვში შემუშავებული ანკეტის ნიმუში, რომელიც აქ აღწერამდე საიდუმლოდ უნდა დაცულიყო. საქართველოში არსებულ სხვა ეროვნებებთან ერთად, მითითებული იყო „სვანი“, „მეგრელი“ და, შესაბამისად, მშობლიურ ენად სხვა (ქართული, სომხური, აზერბაიჯანული, აფხაზური) ენებთან ერთად, „მეგრული“, „სვანური“. მიზანი იყო ისედაც დაქუცმაცებულ საქართველოში ცალკე მეგრული და სვანური ერთეულების შექმნა. გაცოცხლდა რუსეთის საიმპერიო ხელისუფლების მიერ ვერმიღწეული გეგმა. საიდუმლოდ მოსული დოკუმენტაციის შესახებ ცეკადან ხმა გამოვიდა. ვილაცამ (იქაც იყვნენ ასეთი პატრიოტი ადამიანები) დოკუმენტაციის ასლი მიანოდა აკადემიკოს გიორგი წერეთელს. შედგა ქართველ აკადემიკოსთა საპროტესტო წერილი, სათანადოდ დასაბუთებული. გაიგზავნა ჩვენს მთავრობაში და მოსკოვში, ხელი მოაწერა თითქმის ყველა აკადემიკოსმა. პროტესტმა შედეგი გამოიღო. აღწერისათვის შესავსები ანკეტიდან ეროვნება „სვანი“ და „მეგრელი“ და შესაბამისად, ენაც ამოიღეს. ჩვენმა აკადემიკოსებმა კომუნისტური რეჟიმის უმკაცრეს პირობებში ღირსეულად დაიცვეს ერის ერთიანობის იდეა“ [32, 48-49].

1975 წელს მოსკოვში მომხდარ ფაქტს ასე იხსენებდა მარიამ ლორთქიფანიძე: „60-იანი წლებიდან დაიწყო თითქოს ტაქტიანი, მაგრამ გეგმაზომიერი ბრძოლა ეროვნული ისტორიებისა და ეროვნული ენების წინააღმდეგ. შემუშავდა თვალსაზრისი: სსრკ ერთი სახელმწიფოა და მისი ისტორია შერწყმულად უნდა იყოს წარმოდგენილი, ე. ი. იყოს ერთი „История СССР“ და მასში იყოს შესული ყველა რესპუბლიკის ისტორია. ისეთი წიგნები არსებობდა (მაგალითად, ოთხტომიანი, პანკრატოვას რედაქციით), რომელშიც საქართველოს ისტორიას სულ 25-მდე გვერდი ჰქონდა დათმობილი. ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში მხოლოდ ასეთი „შერწყმული“ ისტორია უნდოდათ ესწავლებინათ და ზედმეტად თვლიდნენ ცალკე ეროვნული ისტორიების სწავლებას.

დაინიშნა მოსკოვში საკავშირო და რუსეთის განათლების სამინისტროების სხდომა, სადაც მიიწვიეს ყველა რესპუბლიკათა წარმომადგენლები. ჩვენგან – ვიქტორ გუჩუა (საათებშემცირებული საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოს თანაავტორი, შოთა მესხია გარდაცვლილი იყო), პედაგოგიური ინსტიტუტის პროფესორი სვიმონ გამსახურდია, პედაგოგიკის კვლევითი ინსტიტუტის მეთოდისტი

ვალერიან ცაავა, მეთოდისტი მიხეილ მახარაძე. განათლების მინისტრმა, ქალბატონმა თამარ ლაშქარაშვილმა მთხოვა, რომ სხვებთან ერთად მეც წავსულიყავი მოსკოვში თათბირზე.

ეროვნული ისტორიის პოზიციას ვიცავდით სომხები, ჩვენ და ბალტიისპირელები. დანარჩენი ყველა ჩვენი წინააღმდეგი იყო. ერთი დებულება, რომ ამ ხალხების ისტორია სხვადასხვა დროს იწყება, რომ ვასწავლოთ შერწყმულად, დიდ უკმაყოფილებას იწვევდა.

ბელორუსიის განათლების მინისტრმა ბრძანა, რომ „მათ არავისთან და საკუთრივ რუსეთთან გასაყოფი არაფერი აქვთ“, ხოლო ჩემ რეპლიკაზე – „თქვენი საქმე თქვენ იცით“, გაბრაზებულმა ბრძანა, რომ „ქართველებს და სომხებს თავიანთი თავი და ისტორია დიდი რაღაცა ჰგონიათ და ეს უნდა ამოიძირკვოსო“.

კამათი გამწვავდა... სიტყვა ითხოვა ლატვიის განათლების მინისტრმა და განაცხადა: „მე სახელმწიფო მოხელე ვარ, გავატარებ იმას, რასაც აქ დაადგენთ, მაგრამ თუ სკოლებში ამოვიღებთ ეროვნული ისტორიის კურსს, ორი დღის შემდეგ რიგაში გაჩნდება იატაკქვეშა სკოლები საკუთარი ისტორიის შესასწავლად“.

სიტუაცია დაიძაბა. ჩამოვარდა სიჩუმე. თავმჯდომარემ (რუსეთის განათლების მინისტრი) შესვენება გამოაცხადა, ხოლო შესვენების შემდეგ ბრძანა, რომ თათბირი ამჟამად დამთავრებულია და გადაწყვეტილებას ადგილზე შეგატყობინებთო. სხდომის შემდეგ მოვიდნენ ჩვენთან აზერბაიჯანის წარმომადგენლები და გვითხრეს, რომ ეცდებიან თავის სკოლებში შეიტანონ აზერბაიჯანის ისტორია ცალკე საგნად.

რამდენიმე თვის შემდეგ, რეგიონული პრინციპით მოიწვიეს შემდეგი სხდომა, ამიერკავკასიისა – ცალკე, ალბათ იმიტომ, რომ ჩვენ და ბალტიისპირელები საერთო ფრონტით არ გამოვსულიყავით. აქ კი, ეტყობა, აზერბაიჯანის იმედი ჰქონდათ. დელეგაცია იმავე შემადგენლობით შეადგინეს, მაგრამ ქალბატონ თამარს უარი ვუთხარი წასვლაზე, რადგან პირველ თათბირზე კამათის დროს და შემდეგაც, მოურიდებლად მითხრეს: „აქ გამოძახებულნი არიან სახელმძღვანელოთა ავტორები და მეთოდისტები, თქვენ კი ვინ ხართ და რა გნებავთ“. ქალბატონმა თამარმა არ მიიღო ჩემი უარი, უფრო მაღალი ინსტანციიდანაც მომთხოვეს წასვლა, მაგრამ უკვე მოსკოვში მოხდა ინციდენტი: როდესაც აეროპორტიდან მივედით განათლების სამინისტროში რეგისტრაციაში გასატარებლად და სასტუმროს ჯავშნის მისაღებად, მე მითხრეს, რომ არ ვარ სიაში. დღეისათვის სასტუმ-

როს მომცემენ, დილისათვის დაჯავშნული იქნება ავიაბილეთი და გთხოვთ, მიბრძანდეთ. არ ვიცი, რა მოხდა. ვიქტორმა თურმე დარეკა თბილისში მინისტრთან. დილით, გამგზავრებას რომ ვაპირებდი, სასწრაფოდ მაცნობეს, მივსულიყავი თათბირზე. ბოდიში მოიხადეს, მითხრეს: „Произошло какое-то недоразумение“.

აზერბაიჯანელების იმედი გაუცრუვდათ. ჩვენ, სამივე რესპუბლიკის წარმომადგენლებმა, ჩვენი ერთობლივი რეზოლუცია მივიღეთ და წარვუდგინეთ სამინისტროს.

საქართველოს ისტორია (და ასევე ყველა რესპუბლიკისა, ვისაც ეს სურდა), როგორც დამოუკიდებელი საგანი, ვერ ამოიღეს საშუალო სკოლის პროგრამიდან. და ეს შევძელით კომუნისტური რეჟიმის პირობებში. როდესაც უნივერსიტეტის რექტორმა ილია ვეკუამ დიდი საბჭოს სხდომაზე დააყენა საკითხი, რათა საქართველოს ისტორიის სწავლება სავალდებულოდ შემოეღოთ ყველა ფაკულტეტზე (მხოლოდ ჰუმანიტარულზე იკითხებოდა), საბჭოს წევრები ფეხზე ადგომითა და ტაშით შეხვდნენ ამ წინადადებას.

ჯერ კიდევ საბჭოთა ხელისუფლების არსებობისას ქართული ინტელიგენციის ერთმა ჯგუფმა წერილით მიმართა ზემდგომ ორგანოებს, რათა უმაღლესში მისაღებ გამოცდებზე სსრკ ისტორია საქართველოს ისტორიით შეეცვალათ, ხელისუფლება ამაზეც წავიდა“ [33, 29-31; 32, 44-45].

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ზემოხსენებული ფაქტი იყო ერთ-ერთი გამოვლინება ქართველ და ბალტიელ (ლიტველებს, ლატვიელ და ესტონელ) ხალხებს შორის ტრადიციულად არსებული სოლიდარობისა, რაც სსრ კავშირის არსებობის პერიოდში სისტემატურად ხდებოდა [34, 312-315].

* * *

ამრიგად, საბჭოთა კავშირის არსებობის პერიოდში, იმპერი-ალისტური პოლიტიკის გამოისობით, საქართველოს და ქართველი ერის ინტერესებს საფრთხე არაერთხელ დაემუქრა. ეს საფრთხეები ქართველობას მისივე ღირსეულ მამულიშვილთა თავგანწირვამ ააცი-ლა. ამ საქმეში ქართველ მოღვაწეებს საჭირო თანადგომა რამდენ-ჯერმე აღმოუჩინეს იმდროინდელმა ყველაზე გავლენიანმა ქართვე-ლებმა – სსრ კავშირის მესვეურმა იოსებ სტალინმა და ლავრენტი ბერიამ, რომელიც ამ უკანასკნელის ნდობით აღჭურვილი თანამე-ბრძოლი გახლდათ.

Секретарю ЦК ВКП(б)
товарищу И. С Т А Л И Н У.

В основу разработки вопроса национальности по материалам Всесоюзной переписи населения 1937 года положен "Словарь национальностей", присланный ЦУНХУ Госплана СССР Управлению Нархозучета Грузинской ССР для руководства.

Согласно этого словаря аджарцы выделены в отдельную от грузин национальность.

Выделение аджарцев в отдельную национальность и обособление их от грузинской национальности в корне противоречит сталинскому определению понятия нации.

Аджарцев объединяет с грузинской нацией общность языка, территории, экономической жизни и культуры. Аджарцы - те же грузины, с той лишь разницей, что они были омусульманены в прошлом.

Для характеристики той путаницы, или вернее, ~~то-го~~ великодержавнического духа, которым все еще пропитаны некоторые научные учреждения Академии Наук СССР, приведем здесь те разноречивые выводы, к которым приходят эти научные учреждения в вопросах классификации грузинской национальности.

в связи
классифика-
ции ЦУНХУ

Комиссия Академии Наук по изучению племенного состава населения СССР и сопредельных стран, выделенная в свое время в связи с переписью населения 1926 года, установила следующую классификацию грузинской национальности:

1. Грузины (в составе: карталинцы-картли, кахи, туши, пшавхевсурцы, ингило, сомхитцы, джавихцы, месхийцы, кларджийцы, таойцы, аджарцы, гურიцы, шмери, рачинцы, лечхумцы)
2. Мегрелы
3. Чанлы
4. Сванлы
5. Бацбий

Институт языка и мышления Академии Наук СССР в связи с переписью населения 1937 года дает другую классификацию:

позиции, как отдельная национальность.

Поэтому ~~прошу~~ ^{в НКВД и НК Внутр. дел} дать ЦУНХУ Госплана СССР соответствующее указание об исправлении неправильной классификации национальностей Грузии, предложив включить аджарцев в состав грузинской национальности.

я в состав
националь-
ностей
ором слу-
жителей
делены в
е самые
кую на-
цию нацио-

грузинской
формой ад-
особой

Секретарь ЦК ВКП(б) Грузии

(Б е р и я)

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ნიკო ჯავახიშვილი, გრიგოლ I – ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფე, თბილისი, 2020.
2. Всесоюзная перепись населения 1926 года, Издание ЦСУ Союза ССР, т. 9-11, 14-17, Москва, 1928-1929; http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_26.php?reg=5.
3. მარკ იუნგე, ბერნდ ბონვეჩი, დანიელ მიულერი, ეთნოსი და ტერორი საქართველოში, თბილისი, 2015.
4. Грузия в пути. Тени Сталинизма. Составители: Марк Юнге, Бернд Бонвеч, Даниэль Мюллер, Москва, 2017.
5. ტრისტან ჩინჩილაკაშვილი, ბერია ლავრენტი პავლეს ძე, ენციკლოპედია „საქართველო“, ტ. I, თბილისი, 1997.
6. Никита Петров, Константин Скоркин, Кто руководил НКВД (1939-1941 гг.). Справочник. Под редакцией Н. Охотина и А. Рогинского, Москва, 1999.
7. Константин Залесский, Империя Сталина. Биографический энциклопедический словарь, Москва, 2000.
8. ნიკო ჯავახიშვილი, ლავრენტი ბერია რამდენიმე თანამედროვის თვალით, „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, № 12, თბილისი, 2013.
9. გერონტი ქიქოძე, თანამედროვის ჩანაწერები, თბილისი, 2003.
10. ლავრენტი ბერია, მეგრულ ავტონომისტების შესახებ, გაზეთი „კომუნისტი“, № 210, თბილისი, 1925.
11. გაზეთი „კომუნისტი“, № 219, თბილისი, 1925.
12. ტარიელ ფუტყარაძე, ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები, თბილისი, 2019.
13. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, II განყოფილება, ფონდი 14, საქმე №152.
14. ნინო ყიფშიძე, რას წერდა ლავრენტი ბერია სტალინს, საქართველოს შინაგან შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივის ყურნალი „საარქივო მოამბე“, № 2, თბილისი, 2008.
15. „საარქივო მოამბე“ 2008: ლავრენტი ბერიას მიმონერა იოსებ სტალინთან (1937 წ.), ყურნალი „საარქივო მოამბე“, № 3-ის დამატება, თბილისი, 2008.
16. კანდიდ ჩარკვიანი, განცდილი და ნააზრევი, თბილისი, 2004.
17. Юрий Чиковани, Род князей Мачабели (Историко-генеалогическое исследование), Тбилиси, 2009.
18. ნიკო ჯავახიშვილი, უცნობი სტალინი (დაკვირვებანი მის წარმომავლობაზე, გარეგნობასა და პიროვნულ ხასიათზე), „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, № 14, თბილისი, 2014.

19. Grigol Robakidse, Die gemordete Seele, Roman, Eugen Diederichs Verlag, Jena, 1933.
20. გრიგოლ რობაქიძე, ჩაკლული სული, გერმანულიდან თარგმნა ალექსანდრე კარტოზიამ, წიგნში: გრიგოლ რობაქიძე, ნაწერები, წიგნი I, პოეზია, პროზა, ნოველები, მინიატურები, რომანები, შეადგინა, გამოსაცემად მოამზადა და კომენტარები დაურთო ლალი ცომიაამ, გამომცემელი ლაშა ბაქრაძე, თბილისი, 2012.
21. გრიგოლ რობაქიძე, წერილი ფ. ბელმონტისადმი, გერმანულიდან თარგმნა დალი ფანჯიკიძემ, წიგნში: გრიგოლ რობაქიძე, ნაწერები, წიგნი IV, პუბლიცისტიკა, ეპისტოლარული მემკვიდრეობა, შეადგინა, გამოსაცემად მოამზადა და კომენტარები დაურთო ლალი ცომიაამ, გამომცემელი ლაშა ბაქრაძე, თბილისი, 2012.
22. თინათინ ბოლქვაძე, საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნიკო მარი, იოსებ სტალინი, არნოლდ ჩიქობავა, თბილისი, 2018.
23. გელა ჩარკვიანი, ინტერვიუ მამასთან. კანდიდ ჩარკვიანი სტალინის, ბერიას და გვიანდელი სტალინური ეპოქის საქართველოს შესახებ, თბილისი, 2013.
24. Иосиф Сталин, Сочинения, т. 11, Москва, 1949.
25. დევი სტურუა, სტალინი, ხრუშჩოვი, ბრეჟნევი, თბილისი, 1995.
26. გურამ ყორანაშვილი, ივანე ჯავახიშვილი (ახლებურად ნაკითხვის ცდა), თბილისი, 1999.
27. გიორგი ჩიტაია, ჩემი ცხოვრების გზებსა და ბილიკებზე, თბილისი, 1991.
28. ჟურნალი „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, № 2-3, თბილისი, 1986.
29. მერაბ კოსტავა, შეწყვეტილი ფიქრები, თბილისი, 1991.
30. დავით ჯოხაძე, გენერალი მაზნიაშვილი, გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, № 30, თბილისი, 1992.
31. გივი ჟორდანიას, დიდი ეროვნული მოღვაწე, შრომათა კრებული „ნიკო კეცხოველის ხსოვნას“, რ. ჟორდანიას რედაქციით, თბილისი, 1998.
32. საქართველოს დიდი ქალბატონი მარიამ ლორთქიფანიძე, ავტობიოგრაფიული მონათხრობი, წერილები, ინტერვიუები, წიგნის შემდგენელი ლია მელიქიშვილი, ნანა ხაზარაძის რედაქციით, თბილისი, 2013.
33. მარიამ ლორთქიფანიძე, ჩემი გზა (ზოგი რამ, რაც გამახსენდა), შემდგენელი ლევან კიკვიძე, თბილისი, 2007.
34. Николай Джавахишвили, Очерки истории грузино-балтийских взаимоотношений, Тбилиси, 2019.

Niko Javakhishvili

*Doctor of Historical Sciences, Ivane Javakhishvili
Tbilisi State University, Ivane Javakhishvili Insti-
tute of History and Ethnology, Chief scientist-rese-
archer of the Department of the Modern and Con-
temporary History*

**From the History of the Defense of Georgians'
National Unity and Identity (1925-1975)**

Summary

The work studies the ways and efforts of Russian imperialistic forces aimed to divide Georgian nation into several nations and destruct Georgians' national identity. This process started from the beginning of the XIX century when Russian empire concurred Georgia.

Since 1921 when Russian Federation's armed forces occupied and sovietized Georgia, national interests of Georgia's population were put under danger for many times. Such situation was also continued in the whole period of the Soviet Union's existence.

Above mentioned dangers were only avoided by the sacrificing efforts of dignified Georgian public figures whose efforts are studied in the above research work, which comprises 1925-1975 years, half a century.